

Under konstruktion

Om konstruktionen av sex och samlevnad i en grundskola

Anna Ströander Venäläinen

Handledare
Bosse Bergstedt

Abstract

Arbetets art: Kandidatuppsats

Sidantal: 49

Titel: Under konstruktion – Om konstruktion av sex och samlevnad i en grundskola

Författare: Anna Ströander Venäläinen

Handledare: Bosse Bergstedt

Datum: 2017-06-01

Sammanfattning: Denna studie syftar till att undersöka hur grundskollärare i årskurs 1-6 konstruerar kunskapsområdet sex och samlevnad i relation till utveckling av deras sex och samlevnadsundervisning. Jag har ställt mig följande frågor: (1) Hur ser konstruktionen av sex och samlevnadsämnet ut hos grundskollärare i årskurserna 1-6 under påbörjat utvecklingsarbete av sex och samlevnadsundervisningen?, (2) Vad kan påverka och forma dessa konstruktioner?, (3) Vad kan dessa konstruktioner skapa för verklighet? Frågorna har besvarats genom sex kvalitativa semi-strukturerade intervjuer med personal på en svensk grundskola. Analysen har gjorts med grund i tanken om diskurser ur det feministiska poststrukturalistiska perspektivet och visar en konstruktion kring heteronorm, normer kring barns sexualitet som icke-existerande och osäkerhet. Det finns också en önskan om att lära, att känna sig tryggare och intervjupersonerna hoppas att skolans utvecklingsarbete ska bidra med det. Rådande normer, den egna personen med erfarenheter och perspektiv, utbildning och möjligheter till kunskapsutveckling påverkar konstruktionen. Om konstruktionen får fortsätta att växa, omformas och utvecklas kan dess påverkan bidra till en mer inkluderande skola, en trygghet för både lärare och elever och en möjlighet att komma närmare skolans värdegrundsmål. För att nå en likvärdig undervisning och utbildning i sex och samlevnad behöver vi titta närmare på hur ämnet konstrueras på olika platser i landet, finna orsaken till varför undervisningen skiljer sig åt och börja titta på lösningar. För vidare arbete tror jag att vi behöver arbeta med att samla den större bilden av svenska skolor, vad för normer och diskurser råder, vad är det vi reproducerar och hur förändrar vi skolan till en inkluderande plats?

Nyckelord: sex och samlevnad, sex och samlevnadsundervisning, konstruktion, grundskola, diskurs

Innehållsförteckning

Förord.....	4
Inledning.....	5
Syfte och frågeställningar.....	6
Uppsatsens disposition	6
Bakgrund	7
Sex och samlevnad – ett obligatoriskt skolämne.....	7
Formuleringar ur läroplanen.....	8
Biologi.....	8
Samhällsorienterande ämnen.....	8
Religionskunskap	8
Samhällskunskap	9
Svenska.....	9
Sex och samlevnad – definition.....	9
Konstruktion – en definition.....	11
Skolans utvecklingsarbete av sex och samlevnadsundervisningen	11
Teori	12
Konstruktion av ämnesintegrerade kunskapsområden	12
(Att) Skola i normer	13
Skolan och genus.....	14
Likabehandlingsarbetet	15
Heteronormen.....	16
Barns sexualitet	16
Personen och kunskapen	17
Undervisning, utbildning och fostran	18
Metodologiska utgångspunkter	19
Vetenskapsteori	19
Metod	20
Urval.....	22
Materialet	23
Etiska överväganden.....	23
Resultat och analys.....	24
Intervjuerna	24

Intervjuperson 1	24
Intervjuperson 2.....	25
Intervjuperson 3.....	27
Intervjuperson 4.....	28
Intervjuperson 5.....	30
Intervjuperson 6.....	33
Konstruktion av ett kunskapsområde	35
Osäkerheten.....	38
Heteronormativitet och könsdikotomier.....	38
Barns sexualitet och sex i fokus	39
Avslutande diskussion.....	40
Referenser.....	43
Bilagor.....	46
Bilaga 1	46
Bilaga 2	47
Bilaga 3	49

Förord

Detta ämne, skolan och sex och samlevnad är något som ligger mig varmt om hjärtat. Det är något jag tror på, jag tror att skolan har en himla massa möjligheter tillsammans med en god sex och samlevnadsundervisning. Jag tror också att vi har en skyldighet gentemot våra barn och unga, en skyldighet att ge dem de bästa av förutsättningar för ett gott liv tillsammans i världen. Jag tror att vi genom en bra skola och en god sex och samlevnadsundervisning kan ge dem precis det. Men det är ett arbete som kommer kräva mod, ork och lust, och jag hoppas att jag i framtiden kommer få vara en del av det arbetet.

Och trots att marken rämnade under mig har jag lyckats ta mig igenom detta, starkare och klokare än den som raserade marken från början. Jag har något att bidra med och vill för det säga tack. Tack till alla ni som finns nära och stöttar. Tack mamma. Tack pappa. Tack till mina systrar. Tack till Tina Kindeberg som valde att sätta sig ner för att lyssna och höra, utan att du såg mig som människa vet jag inte om jag hade lyckats ta mig ur det mörka rum jag befann mig i under början av denna process. Tack till min handledare Bosse Bergstedt som fick mig att komma ihåg att det ska vara roligt att upptäcka och undersöka nya tankar. Tack till er som valde att dela med er av era tankar, erfarenheter och funderingar kring ämnet, utan er hade det inte blivit något av denna text.

Anna Ströander Venäläinen

Lund / 2017-05-25

Inledning

Den svenska skolan är, eller ska vara, en skola för alla. Enligt de styrdokument som styr svensk skola ska vi arbeta för en värdegrund där alla elever ska känna sig lika välkomna, respekterade och delaktiga på lika villkor. Detta oavsett kön, funktionalitet, etnicitet, sexualitet, religiös trosuppfattning, könsidentitet eller ålder. Vi ska arbeta för jämställdhet och skolan ska motverka traditionella könsmönster, alla elever ska få vara sig själva och skolan ska stötta olikhet (Lgr11 & SFS 2010:800, 1 kap. 4 §, 5 §, 8 §, 9 §). Det är många vackra ord och formuleringar i styrdokumentet, frågan är om verkligheten ser sådan ut eller om det är en utopi? Orden och formuleringarna är en utopi en skulle önska var verklighet, det är en utopi jag tror att vi behöver, en utopi som motivator för att utveckla, förbättra och förena. Jag tror att vi kan bättre, jag tror att skolan är den plats där vi kan göra en förändring på riktigt.

För verkligheten ser inte ut som den utopi läroplanen och skollagen målar upp; vi är inte jämställda, elever är inte delaktiga på lika villkor och de får inte en likvärdig utbildning oberoende av vilken skola och vart i landet de bor, alla elever får inte det stöd de behöver och dagligen utsätts många för mobbning på olika nivåer och olika grunder (Skolverket, 2012, 2013 & 2015). Samtidigt är den svenska skolan till trots en välfungerande institution där alla svenska medborgare passerar, vi lär oss att läsa och räkna och förhoppningsvis får de flesta av oss med sig de värderingar den svenska staten bestämt är de värderingar som ska ge oss ett gott samhälle.

Svensk skola och svenska lärare är en institution och en yrkeskategori som ständigt får ta emot kritik och åsikter kring struktur, utförande och resultat, kritik som jag vågar påstå kommer från alla håll och kanter i vårt samhälle. Vi har alla en relation till skolan, en personlig relation som grundar sig i att vi alla gått nio år i skolan, något som gett oss erfarenheter, åsikter och någon slags legitimitet att ifrågasätta och kritisera skolan. Åsikterna kommer alltså inte endast från politiker, föräldrar och forskare, de kommer från alla. Jag syftar inte till att vara ytterligare en i mängden som lyfter läraren och deras så kallade brister och vad detta skapar, utan jag vill snarare lyfta en bild av skolan, undervisning och lärande som en liten del av verkligheten. Att vi inte kan separera lärande från resterande delar av verkligheten, strukturer och makt. Jag vill testa en tanke om hur vi kanske behöver se på lärande och verklighet, hur en förändrad tanke kan påverka ett helt samhälle. Det må låta utopiskt men med en utgångspunkt i poststrukturalismens diskurstanke tror jag att vi genom hur vi ser på språk, hur vi använder det, hur vi förstår innebörden av det kan utmana och förändra.

Det problem som denna uppsats grundar sig i är den ojämna sex och samlevnadsundervisningen i svensk skola och fokus ligger på diskursen och konstruktionen av sex och samlevnadsundervisningen, med utgångspunkt i den feministiska poststrukturalismen (se Lenz Taguchi, 2014). Jag tror att vi, beroende på hur vi talar om och konstruerar kunskapsområdet sex och samlevnad, kan skapa en verklighet som är mer lik läroplanens utopi än den verklighet vi befinner oss i idag. Relationen mellan läroplanens värdegrundsmål och kunskapsområdet sex och samlevnad är i mina ögon tydlig. Om vi vill uppnå jämställdhet, respekt och acceptans för olikheter och att bryta diskriminerande och särskiljande normer så som skolans värdegrund syftar till behöver vi en god sex och samlevnadsundervisning. Vi behöver konstruera kunskapsområdet på en gemensam basis, och vi behöver börja med att ställa oss frågan vad begreppet sex och samlevnad innehåller och vad det står för, vi behöver fundera på vad en god sex och samlevnadsundervisning är och vad en sådan kan ge samhället. Jag ser sex och

samlevnadsundervisningen som ett verktyg för att uppnå värdegrundsmålen och det är detta som är grunden i detta arbete.

Jag tror, att om vi lyckas reda ut vad sex och samlevnad är för något, om vi lyckas tala om samlevnad på en nivå där vi kan börja förändra åsikter till mer inkluderande och respekterande så tror jag att vi kan skapa en skola som kan stå för det skollagen säger om en likvärdig och inkluderande skola (SFS 2010:800, 1 kap. 4 §, 5 §, 8 §, 9 §). Lyckas vi med det tror jag att vi i det långa loppet kan omforma och förbättra vårt samhällsklimat, en god skola som formar goda medborgare är därmed med och skapar ett gott samhälle.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur grundskollärare för de lägre årskurserna konstruerar sex och samlevnadsämnet i relation till utveckling och förbättring av deras sex och samlevnadsundervisningen. Jag avser att lyfta grundskolelärares konstruktion av och relation till ämnet och hur konstruktionen eventuellt kan påverkas av deras utvecklingsarbete. Med detta syfte följer frågeställningarna:

- Hur ser konstruktionen av sex och samlevnadsämnet ut hos grundskollärare i årskurserna 1-6 under påbörjat utvecklingsarbete av sex och samlevnadsundervisningen?
- Vad kan påverka och forma dessa konstruktioner?
- Vad kan dessa konstruktioner skapa för verklighet?

Uppsatsens disposition

Jag hoppas att läsaren ska uppleva denna text som lättläst och överskådlig och har med den utgångspunkten valt att utforma uppsatsen på följande sätt: Efter den inledande texten och syftesformuleringen ligger en text med fokus på ämnets bakgrund, i det här fallet sex och samlevnad i den svenska grundskolan. Detta för att läsaren ska få en kort översikt och förståelse för hur ämnets historia sett ut och vad den kan ha för betydelse i dag. Jag har också valt att titta närmare på definitionen av sex och samlevnad för att i den feministiska poststrukturalistiska diskursens anda fundera på vad styrdokumentet konstruerar för kunskapsområde. I nästa stora avsnitt har jag valt att presentera den teori som jag ser som väsentlig för textens tema och fokus. Här lyfts bland annat normer, heteronormen och barns sexualitet i relation till skolan. Därefter presenteras studiens genomförande och metod för att läsaren ska få en god inblick i det arbete som genomförts. Studiens resultat och analys presenteras i ett avsnitt tillsammans för att undvika upprepningar och för att göra texten lätt att ta till sig. Avslutningsvis ramas texten in av en avslutande diskussion innan referenslista och bilagor presenteras

Bakgrund

Sex och samlevnad – ett obligatoriskt skolämne

Sex och samlevnad har, som ämne i svensk skola, varit obligatoriskt sedan 1955. Redan innan ämnet infördes som obligatoriskt fanns det handledningar och påbud kring att skolan skulle upplysa ungdomar kring sex med grund i risker och moraliserande. En ansåg att föräldrarna inte kunde tillgodose barn och ungas behov av kunskap utan lade det ansvaret på skolan. De handledningar som utformades vid obligatoriet gav en tydlig hänvisning till lärarna om hur de skulle förhålla sig till ämnet, vad som borde ingå i undervisningen och varför en ska undervisa i ämnet. Trots att handledningarna var heteronormativa, hade ett tydligt riskperspektiv och var moraliserande (på så sätt att de argumenterar för avhållsamhet, att onani var farligt och att tjejer och killar behövde olika undervisning) så grundade sig trots allt ämnet i att unga behövde kunskap för att må bra och för att kunna ta beslut om sina egna liv. Det fanns en ambivalens kring undervisningen, en ambivalens som vi fortfarande ser runt om i världen och i våra egna klassrum, att undervisa om sex och samlevnad kan tolkas som en uppmaning till att ha sex men för att våra ungdomar ska kunna bli självständiga och trygga individer behöver de kunskap och sanningar som de kan bygga sin egen världsbild på (Centerwall, 2005a & 2005b, Kungliga Skolöverstyrelsen, 1952 & 1956).

1977 kom en ny handledning som utvecklats under en längre period, handledningen speglade tidens syn på sex, samliv, sexualitet och kön. Den nya handledningen kallades *Samlevnadsundervisning i skolan* vilket visade på den breddade synen som formats, läraren skulle här vara objektiv och de etiska förhållningssätten skulle formas utifrån olika sätt att leva. En började tala om könsroller, kvinnors sexuella medvetenhet och sociala situation och senare också om mäns behov av kunskap. Handledningen var fortfarande tydlig och strukturerad kring vad som bör beröras men inställningen till moral och de unga skiljer sig en hel del från de tidigare handledningarna. En av de största skillnaderna är att nu grundade sig kunskapen som skulle förmedlas på faktisk vetenskap (Centerwall, 2005b & Skolöverstyrelsen, 1977).

En ny läroplan formades 1994 och ämnet låg nu som ett ämnesövergripande kunskapsområde under rektors ansvar, för läraren skapades nu en stor frihet i undervisningen (Lpo 94). En frihet som upplevdes som frustrerande i Skolverkets kvalitetsgranskning 1999, det visade sig också att sex och samlevnadsundervisningen skilde sig åt, inte endast mellan skolor i landet utan också mellan skolor i kommuner och mellan klasser på samma skola. Likvärdigheten i undervisningen var låg och ämnets fokus låg på den biologiska delen (Skolverket, 2000). Fem år senare gjorde Agneta Nilsson (2005) en uppföljning av kvalitetsgranskningen genom att intervjua rektorerna på 20 av de 80 skolorna som var del av kvalitetsgranskningen. Rektorerna uttryckte att de upplevde det svårt att kontrollera det faktum att ämnet beskrivs vara ett "ämnesövergripande kunskapsområde", de menar att om det fanns tydligare skrivningar kring ämnet i kursplanerna skulle det vara lättare för lärarna att implementera ämnet i den vanliga undervisningen. De menar att de inte vet vad lärarna gör i sina klassrum vilket gör det svårt att styra över ämnet.

Idag ligger ämnet fortfarande under rektors ansvar för att i olika ämnen integrera ämnesövergripande kunskapsområden så som exempelvis miljö, jämställdhet, risker med alkohol, tobak och droger (Lgr11) och det finns ingen direkt tydlig beskrivning av ämnet. I de

olika kursplanerna kan en läsa hur exempelvis sexualitet och olika livsvillkor ska lyftas i ämnen så som religion, historia och geografi. I den traditionella bemärkelsen är ämnet tydligast formulerat i de naturorienterande ämnena och biologi (Lgr11). Det ska noteras att här gör jag en tolkning och bedömning, det är mitt sätt att läsa läroplanen och de formuleringar som är gjorda där. Dock stärker det tanken jag vill nå fram till, att dagens läroplan och ämnesformulering är ett styrdokument med mycket frihet och många tolkningsmöjligheter. Med den slutsatsen säger jag inte att det varken är positivt eller negativt bara att det är ett dokument som kan läsas med många ögon och som kan ta sig uttryck på många olika sätt.

Som ett förtydligande sedan Lpo 94 finns det tydligare skrivelser i kursplanerna och Skolverket har också gjort en sammanställning i dokumentet *Sexualitet, genus och relationer i grundskolans styrdokument* (Skolverket, Utvecklingsavdelningen, 2011) över de delar ur läroplanen och kursplanerna som de menar går att koppla till sex och samlevnadsämnet. En kan också ta del av tips, förslag på innehåll och hur lärarkollegiet på skolan kan arbeta ämnesintegrerat på Skolverkets hemsida (Avdelningen för skolutveckling, 2017 & 2016). I dagens grundläggande styrdokumentet är ämnet fortfarande vagt formulerat men en har gjort en del utförligare beskrivningar i olika kursplaner som exempel nedan visar.

Formuleringar ur läroplanen

Några exempel på formuleringar ur det centrala innehållet från Lgr11 lyfts nedan genom utdrag från dokumentet *Sexualitet, genus och relationer i grundskolans styrdokument* (Skolverket, Utvecklingsavdelningen, 2011):

Biologi

Årskurs 1-3, Kropp och hälsa

- Betydelsen av mat, sömn, hygien, motion och sociala relationer för att må bra.

Årskurs 4-6, Kropp och hälsa

- Människans pubertet, sexualitet och reproduktion samt frågor om identitet, jämställdhet, relationer, kärlek och ansvar. (s. 10)

Samhällsorienterande ämnen

Årskurs 1-3

- Livsfrågor med betydelse för eleven, till exempel gott och ont, rätt och orätt, kamratskap, könsroller, jämställdhet och relationer.
- Normer och regler i elevens livsmiljö, till exempel i skolan och i sportsammanhang.

Religionskunskap

Årskurs 4-6, Identitet och livsfrågor

- Hur olika livsfrågor, till exempel vad som är viktigt i livet och vad det innebär att vara en bra kamrat, skildras i populärkulturen.
- Hur olika livsfrågor, till exempel synen på kärlek och vad som händer efter döden, skildras i religioner och andra livsåskådningar.
- Vad religioner och andra livsåskådningar kan betyda för människors identitet, livsstil och grupptillhörighet.

Etik

- Några etiska begrepp, till exempel rätt och orätt, jämlikhet och solidaritet.
- Vardagliga moraliska frågor som rör flickors och pojkars identiteter och roller, jämställdhet, sexualitet, sexuell läggning samt utanförskap och kränkning.
- Frågor om vad ett bra liv kan vara och vad det kan innebära att göra gott.

(s. 11-12)

Samhällskunskap

Årskurs 4–6, Individer och gemenskaper

- Familjen och olika samlevnadsformer. Sexualitet, könsroller och jämställdhet. Information och kommunikation
- Informationsspridning, reklam och opinionsbildning i olika medier. Hur sexualitet och könsroller framställs i medier och populärkultur. (s. 12-13)

Svenska

Årskurs 1-3, Språkbruk

- Ord och begrepp som används för att uttrycka känslor, kunskaper och åsikter.

Årskurs 4-6, Berättande texter och sakprosatexter

- Berättande texter och poetiska texter för barn och unga från olika tider, från Sverige, Norden och övriga världen. Texter i form av skönlitteratur, lyrik, dramatik, sagor och myter som belyser människors villkor och identitets- och livsfrågor.

Språkbruk

- Ord och begrepp som används för att uttrycka känslor, kunskaper och åsikter. Ords och begrepps nyanser och värdeladdning. (s. 13-14)

Sex och samlevnad – definition

Det går inte att i skolans styrdokument finna en konkret utskriven definition kring vad sex och samlevnad är eller vad kunskapsområdet innebär. I läroplanen ligger kunskapsområdet som tidigare nämnt under rektors ansvar och det går att utläsa kopplingar till kunskapsområdet i de

olika kursplanerna (Lgr11). Det som går att finna är en skrivelse kring ämnet på Skolverkets hemsida (Avdelningen för skolutveckling, 2017):

Begrepp som sexualitet, relationer, kön, jämställdhet och normer är inskrivna i flera av kurs- och ämnesplanerna. Det innebär att ansvaret för kunskapsområdet vilar på flera lärare och ska tas upp inom ramen för många kurser och ämnen.

Sex- och samlevnadsundervisningen kan beröra flera olika perspektiv som tillsammans ger eleverna en helhetsbild av vad människans sexualitet och relationer kan innefatta. Det kan handla om alltifrån ett historiskt perspektiv på människans sexualitet och relationer, hur olika religioner förhåller sig till dessa frågor, vad vi kan lära oss av skönlitterära berättelser, hur normer kring kön och sexualitet manifesteras i reklambilder eller hur lagstiftningen kring dessa frågor ser ut i Sverige idag.

I skolverkets stödmaterial kan en läsa om hur det i årskurserna 1-6 (det finns också ett stödmaterial för årskurserna 7-9) går att finna kopplingar till ämnet genom begrepp som jämställdhet, normer och sexualitet men också genom begrepp som kroppsuppfattning, känslor, levnadsvillkor, identitet, livsfrågor, reproduktion, pubertet, sexuell läggning, kärlek, ansvar och könsmonster. Begrepp som likabehandling, mänskliga rättigheter, integritet och egenvärde är också begrepp som de kopplar till ämnet. De lyfter att en undervisning i flera ämnen ger eleverna olika perspektiv och infallsvinklar på relationer, jämställdhet och sexualitet (Skolverket, Utvecklingsavdelningen, 2011). Ser en till vad som står på Nationalencyklopedins hemsida (Nationalencyklopedin, sex och samlevnadsundervisning) finner en följande definition:

Sex- och samlevnadsundervisning, ämnesövergripande kunskapsområde i skolundervisningen. Sex- och samlevnadsundervisning har ersatt skolans tidigare *sexualundervisning* och syftar till att i samverkan mellan olika ämnen, t.ex. biologi, samhällskunskap och religionskunskap, ge eleverna biologiska, etiska och sociala aspekter på samlevnad.

Sverige har härvidlag varit ett föregångsland. Redan i 1914 års seminariestadga fanns begreppet sexualundervisning, och 1935 blev sexualundervisningen obligatorisk vid läroverken, 1955 även i dåvarande folkskolan. Tyngdpunkten i undervisningen har förskjutits. Begreppet samlevnad infördes i undervisningen under 1970-talet och den tidigare koncentrationen på sexualitetens biologiska aspekter kom gradvis att ersättas av en mångsidigare samlevnadsinformation. Denna gällde bl.a. ”säker sex”; härvid betonades inte bara förhindrandet av oönskade graviditeter utan också skyddet mot HIV-infektion och andra sexuellt överförbara sjukdomar. Frågor som lyfts inom sex- och samlevnadsundervisningen på senare år är bl.a. sexuell exploatering och hedersrelaterat våld.

Utanför familjen och skolan – ansvaret för undervisning om sexualitet och samlevnad ligger främst hos föräldrarna – har bl.a. RFSU (Riksförbundet för sexuell upplysning) spelat en stor roll.

Samlevnad definieras som följande på samma ställe:

liv tillsammans med andra människor spec. med tanke på samarbete och hänsynstagande; ofta om parförh. men ofta inte i första hand med tanke på sexualitet {→samliv}: *samlevnadsform; samlevnadsnorm; samlevnadsproblem; samlevnadsspalt; former för mänsklig ~; den äktenskapliga ~en; fredlig ~; sex och ~* (Nationalencyklopedin, samlevnad).

Det som går att utläsa är att det inte riktigt finns en klar och tydlig definition kring vad sex och samlevnad är eller vad kunskapsområdet innehåller. I texterna görs det kopplingar till olika begrepp som används i läroplanen och det ämnesintegrerade lyfts för att tydliggöra att ämnet ska ses ur flera olika perspektiv, men det ges inte en tydlig definition eller konstruktion av kunskapsområdet. Finns det en tanke bakom det, undviker en att göra en definition? Kan det handla om att en vill skapa ett tidlöst dokument som är gångbart även när definitioner av sexualitet, relationer etc. förändras och omvärderas? Eller handlar det om att undvika stela och diskriminerande dokument som de första handledningarna i sexualkunskap? Finns det inget mellanting? Frågan är vad otydligheten gör för kunskapsområdet, vad för kunskap som skapas och med kunskapen, vilken verklighet formas?

För mig är kunskapsområdet sex och samlevnad ett stort och brett ämne, det innefattar allt från biologiska faktakunskaper kring våra kroppar till en inkluderande syn på sexualitet, könsidentitet, funktion, religion, etnicitet. Det handlar om hur vi ska leva tillsammans i respekt och i en värld där olika inte är något dåligt. Att förstå varför världen ser ut som den gör och vad vi kan göra för att den ska bli mer inkluderande. Jag kan göra en lång lista på delar som jag tycker ingår men jag väljer att lämna min definition här.

Konstruktion – en definition

När jag i denna text talar om konstruktion av kunskapsområdet och ämnet sex och samlevnad menar jag hur vi förverkligar och formar ämnet. Då min utgångspunkt är den feministiska poststrukturalismens tanke om diskurser är min tro att vi genom vårt språk formar vår verklighet. Alltså menar jag här att ett ämne som sex och samlevnad formas och förverkligas genom hur lärare talar om och förstår ämnet. Personliga och strukturella perspektiv och förståelser påverkar vår syn på saker och ting och genom den förståelsen formar vi vår verklighet. Alltså menar jag med konstruktion hur vi genom vårt språk och förståelse skapar och förstår kunskapsområdet sex och samlevnad.

Skolans utvecklingsarbete av sex och samlevnadsundervisningen

Genom de intervjuer och dokument jag tagit del av vill jag dela det arbete som den aktuella skolan i skrivande stund driver.

Frågan om hur skolan arbetar med sex och samlevnad togs upp av föräldrar på skolan och togs sedan vidare av rektor. Rektor gav uppdraget, att ta fram och utveckla en handlingsplan för sex och samlevnadsundervisningen, till en redan existerande arbetsgrupp på skolan. Handlingsplanen ska tas fram och anpassas utefter den aktuella skolans behov och som stöd i arbetet finns en extern konsult med som drivande i arbetet. Detta är en konsult som är anställd av den aktuella kommunen specifikt för att arbeta med utveckling av sex och samlevnadsundervisning i kommunens skolor. Utvecklingsarbetet startades i årsskiftet 2016/2017 och planeras vara färdigt i december 2017.

I början av arbetet inventerade arbetsgruppen vad som gjorts tidigare, vilka ämnen som lyfts och hur en arbetat med olika områden. De upplevde att det inte fanns en röd tråd i hur en arbetat hittills utan att ämnet främst lyfts genom skolsköterskan med fokus på pubertet, i biologi och ämnet livskunskap. Tanken är att samla det som gjorts tidigare, samla tankar, önskemål och idéer från lärare och elever för att sedan i arbetsgrupper fånga den röda tråden i olika teman och senare arbeta fram hur en kan arbeta med de olika temana i de olika årskurserna.

En av gruppens ansvariga uttrycker att utan rektors stöd och den tid som rektor beviljat till gruppen hade arbetet inte fungerat så bra som det hittills gjort, framgångsfaktorn är rektorsstöd och mycket tid tillsammans med den externa konsult som skolan har som hjälp i sitt arbete. Hela kollegiet på skolan har fått ta del av en normföreläsning med en extern föreläsare och det kommer också hållas en utbildning kring sex och samlevnadsfrågor i skolan innan höstterminen startar.

Teori

Sex och samlevnad är ett brett ämne och kan undersökas med utgång i flera olika perspektiv och med olika inriktningar. Jag har inte lyckats finna studier som grundar sig i konstruktionen av ämnet på det sättet jag har gjort, jag har därmed valt att fokusera på de teman som kom fram i arbetet med intervjuerna och utgått från forskning och teori kring det.

Konstruktion av ämnesintegrerade kunskapsområden

Då sex och samlevnadsämnet är ett kunskapsområde som i den svenska skolan ska ligga ämnesintegrerat har jag valt att ta avstamp i Birgitta Sandströms *När olikhet föder likhet. Hur ämnesövergripande kunskapsområden formas och tar plats i skolans praktik* (2005). Här sammanställs resultatet av ett forskningsprojekt som syftat till att samla skolpersonal och elevers berättelser kring hur ämnesövergripande kunskapsområden formas och tar plats i skolans praktik, precis som titeln förmedlar.

Det ska noteras att projektet genomfördes innan den nya läroplanen Lgr11 utformades och sattes i bruk, projektet utgår alltså från den dåvarande läroplanen Lpo94. Dock bör det också noteras att den allmänna skrivningen om sex och samlevnadsämnet i de båda läroplanerna ligger

under rektors ansvar som noterat ovan men att ämnet i Lgr11 fått fler formuleringar i de olika kursplanerna än i Lpo94. Med detta i åtanke då en tar till sig projektets resultat bör en också ha i åtanke att diskurser tar tid att förändra och att Lgr11 är en relativt ny läroplan.

Genom en diskursanalytisk ansats har Sandström (2005) funnit att projektet visar att det finns en likriktning bland de olika skolorna och dess personal och elever. Vissa fenomen och begrepp återkommer i berättelserna, bland annat kunskapsområde, samtal och arbetslag. Dock ska noteras att detta inte innebär att det finns en enhetlig betydelse av begreppen utan de tas in, omformas och får olika betydelser på olika platser och av olika människor. Detta är en av de slutsatser som framkommit, det pågår ständigt en kamp inom skolan kring definition och betydelse av olika begrepp. Intressant nog förs den kampen med ett oväntat likartat språkligt uttryck på de olika skolorna som skiljer sig åt på både inre och yttre sätt. Den stora slutsatsen som förmedlas är den att den fria och kontextuella tolkning som finns i den öppna styrningen (i styrdokumentet) snarare leder till ett likartat sätt att tala än en mångfald i tolkningar (Ibid).

Sandström (2005) menar att det finns en koppling mellan skolans mentalitet och den plats och status ämnesövergripande kunskapsområden får. Situationer och frågor kopplade till ämnesövergripande kunskapsområden får ta plats och utrymme på platser där samtalsvänligt klimat och samtal råder. Det finns två huvuddrag i skolans mentalitet enligt Sandström (2005); stabilitet och gemytlighet där stabilitet lyfts fram och åtskillnad där uteslutande mot grupper eller individer som inte passar in i den rådande föreställningen om skolan lyfts. Olika olikheter till trots framkommer i sättet att prata om skolans mentalitet en gemensam nämnare, den öppna och samtalsvänliga klimatet. Skolans styrstruktur kan också delas in i två huvudkategorier, en vertikal och en horisontell styrning. Den horisontella styrningsstrukturen, med frihet för alla parter att vara delaktiga i styrningen, får mer utrymme till ämnesövergripande och ämnesintegrerat arbetssätt än den vertikala styrningen. Utrymme för ett ämnesövergripande och integrerat arbetssätt kan också ges i vertikala styrningsstrukturer, den gemensamma nämnaren är dock att personalen känner delaktighet i styrningen. En liknande olikhet som slutar i en likhet är synen på ämnesövergripande arbetssätt och de som föredrar ämnesfokuserade arbetssätt, den gemensamma nämnaren är utgångspunkten i elevens bästa (Ibid).

Det framkom också hur rektor och ledningsstöd till eldsjälarna för utbildning och kunskapsutveckling är avgörande för att stora förändringar ska ske utifrån grupper eller enskilda individers kunskapsutveckling. Personalens beredskap till förändring påverkar hur projekt och liknande satsningar lyckas. De flesta skolorna i projektet styrs med en viss systematik när det kommer till de ämnesövergripande kunskapsområdena men påverkas av engagerade lärare, elever och föräldrar som är aktiva och tillfälliga händelser. Avslutningsvis lyfts hur uppfattningen och formandet av ämnesövergripande kunskapsområden hos skolor påverkas av otroligt många olika faktorer, vilket gör att det i slutändan är svårt att reda ut alla påverkande aspekter. Diskursen i skolan formas kring samtalet som pedagogisk metod och det finns en betoning på det individuella och relationsbyggande (Sandström, 2005).

(Att) Skola i normer

Rubriken till denna text är tagen från antologin *Skola i normer* (Martinsson & Reimers (red.), 2014) och syftar tillbaka på deras tanke kring titeln på boken. Skolan är både en effekt av olika

normer och ett sammanhang där normer befästs, antingen läses ”skola” som ett substantiv eller som ett verb.

Norm är ett begrepp som ger oss en möjlighet att se de aspekter som möjliggör ojämlikhet och makt. Mer specificerat menar Martinsson & Reimers (2014a) att eftersom en norm riktas mot det som ses som ”normalt” ger den oss också en föreställning om dess motsats, det som är ”icke-normalt”. Genom att granska och lyfta upp normer till ytan kan vi förstå vad som skapar diskriminering och exkludering. Det är viktigt att i detta sammanhang vara medveten om att normer inte är rigida utan att de förändras och omvandlas i relation till tid, plats och sammanhang. Detta gör att diskriminerande och uteslutande normer idag har en möjlighet att förändras till mer inkluderande. Normförändring går långsamt men är möjligt, en behöver också förstå hur olika normer samverkar i diskriminering och skapande av makt. Denna samverkan eller samspel sammanfattas med begreppet intersektionalitet (Bromseth, 2010 & Martinsson & Reimers 2014a). Genom förkroppsligande och språk konstruerar vi och reproducerar normer, det är dock viktigt att komma ihåg att normer inte endast kan vara diskriminerande och exkluderande. Vi behöver normer för att förstå oss själva och världen, genom normer kan vi positionera oss i ett större sammanhang och genom det förstå oss som del av det sammanhanget (Martinsson & Reimers (2014a).

Martinsson & Reimers (2014a) visar som exempel att läroplanen kan ses som en materialisering av normer. En läroplan är en effekt av den rådande normerande förståelsen av samhället, skolans roll, ålder, grupper och individer, genom styrdokumentet arbetar lärare och elever på ett visst sätt. Det ska dock noteras att styrdokumentens mål inte alltid lyckas då det finns många andra omständigheter som påverkar det sammanhang de befinner sig i. Martinsson & Reimers (2014b) lyfter i sitt avslutande kapitel två politiska modeller som de anser har påverkat hur utbildning och skola formats och förstås. De lyfter fram nyliberalismen och välfärdsmodellens påverkan med grund i att de är två normativa modeller som eftersträvar samhällsförändring. De menar att all den skuld som läggs på lärare och elever när det kommer till skolans tillkortakommanden borde riktas någon annanstans. Inom de politiska modellerna ryms stabiliserade normer som finns i allt från ekonomi, styrdokument till hur skolan bör utformas rent fysiskt. Istället för att lägga skuld på personerna som befinner sig i skolan behöver vi se till vad dessa politiska modeller skapat med sina normer, ingen av de politiska modellerna har lyckats helt med sitt mål, vi är inte jämlika och klasskillnaderna är fortfarande kvar. Resultaten i skolan har inte förbättrats och klyftorna har på alla håll i samhället ökat. Oavsett om målen uppnås helt (vilket ideologiska eller normativa synsätt sällan gör) eller ej så påverkar de normer som är aktiva inom de olika systemen. Detta visar på den kraft normer har och påminner oss om att alla de styrdokument och föreskrifter som finns för skolan alltid är politiska, eftersom det handlar om vilket samhälle som ska skapas (Martinsson & Reimers. 2014b).

Skolan och genus

Att lära sig förstå vad genusvetenskap innebär är inte att bara lägga till ytterligare kunskap i sin kunskapsryggsäck utan det handlar om att genom den nya kunskapen förstå samhället och världen på ett nytt sätt. Kraven i styrdokumentet på att lärare ska undervisa med genusperspektiv kräver att de fått lära sig och fått tid till att tillägna sig kunskapen och förändra sin syn på världen. Det krävs mer än vardagskunskap för att kunna tillgodose den nivå som

jämställdhet behöver beröras på för att målen inte ska motverkas, Tyvärr har jämställdhet berörts på ett ganska ensidigt och förenklat sätt i skolan rent generellt vilket i det långa loppet inte främjar målet med jämställdhetsarbetet. Det har handlat om att få tjejer att välja tekniska utbildningar och att pojkar ska vilja jobba med omvårdnad snarare än det större sammanhanget där vi tittar på strukturer för att göra världen begriplig (Hedlin, 2010).

Vi behöver kanske också fråga oss vad orden vi använder lite hur som helst betyder, vad är jämställdhet egentligen? Ett vanligt svar är att det handlar om att behandla alla lika oavsett kön. (Hedlin, 2010). Ett tydligt exempel på hur förståelsen av ett ord kan skapa exkludering och stärka normer är Ana Maregas (2016) exempel på hur elever svarade då de fick frågan om de visste vad likabehandling innebar. Det vanligaste svaret var att det handlade om lika, att behandla alla lika. De gav då eleverna uppgiften att alla skulle nudda taket, de som lyckades nudda taket fick ”godkänt”. Självklart nådde endast de längsta eleverna taket och det var också endast de som blev ”godkända” på uppgiften. Det blev ofta stora protester och uttryck som ”det är orättvist” var vanliga. Övningen visade dock att likabehandling trots allt inte handlar om att behandla alla lika utan att det snarare handlar om att alla ska behandlas på ett sånt sätt så att alla får lika rättigheter och möjligheter (Ibid).

Likabehandlingsarbetet

Likabehandlingsuppdraget har historiskt sett åsidosatts och separerats från kunskapsuppdraget. Dock kan de två uppdragen inte särskiljas då barn och ungas möjlighet att tillgodogöra sig ny kunskap och delta i samhället förutsätter ett gott likabehandlingsarbete. I nästan tre år pågick ett projekt i Malmö för att i slutändan kunna beskriva skolans likabehandlingsuppdrag utifrån ett normkritiskt perspektiv, dela med sig av verktyg och inspirera. Grunden låg i arbetet som drivits på främst fem skolor där projektets process använts och gruppen har arbetat parallellt med skolans personal och dess elever (Gušić, 2016).

Det första steget handlade om att träffa en referensgrupp på skolan med rektor, lärare engagerade i frågan och elevhälsan och sedan en elevgrupp för att få en bild av skolan och dess tidigare arbete. Utifrån den bild som växt fram utvecklades arbetet med fortbildning av både personal och elever under ett år. För personalens del låg fokus på diskrimineringsgrunder, skollag och grunderna för normkritisk pedagogik. Fokus för eleverna låg på elevpåverkan och de rättigheter de har inom skolan men fick också de lära om normkritik. Därefter bildades en likabehandlingsgrupp av lärare som utgjorde grunden för det fortsatta likabehandlingsarbetet och arbetet med intresserade elever likaså. De två faktorer som betytt mest för projektet är tid och möjlighet till relationsskapande. Då de arbetade tillsammans med varje skola och anpassade arbetssättet utefter de behov som fanns skapades en tillit som de ser var av stor betydelse för projektets framgång (Gušić, 2016).

För att som lärare kunna anta en normkritisk utbildningsstrategi är det av vikt att se sig själv i relation till de olika maktstrukturer och diskurser som påverkar hur vi tolkar och skapar mening. Utan förståelse för hur ens bakgrund, kön, klass och etnicitet bland annat påverkar hur vi förhåller oss till världen är det svårt att se vilka normer en själv förmedlar och reproducerar (Bromseth, 2010)

Heteronormen

Heteronormen innebär att det ”normala” och förväntade är en heterosexualitet hos de flesta, men också att hetero och homo är relevanta kategorier för att beskriva individer. Som nämnt ovan har normer som denna påverkan på människor och samhälle. Genom att utgå från att de en möter är heterosexuella skapar vi ett ”vi” och ett ”de andra”. Det finns en tendens att tala om homosexuella som om de inte är närvarande, att det är något som ingen här är vilket skapar ett osynliggörande av de elever och personal som inte ingår i normen (Lundgren, 2014 & Reimers, 2014). De lärare som deltog i Lundgrens (2014) studie kring heteronormen i läraryrket uttryckte att de saknade kunskap om heteronormen samtidigt som de menade sig ha god kompetens i mångfalds- och jämställdhetsfrågor. Ett av begreppen som kommer upp flera gånger i Lundgrens (2014) intervjuer är tolerans, att det finns en toleransnorm i lärarkåren. Men vad innebär egentligen den normen, vilka är ”vi” och vilka är ”de” som ska tolereras? Tolerans innebär att någon tolereras på någon annans villkor, är det rättvist? (Ibid).

I funderingen kring vad som tas för givet och vad för något en är med och normaliserar i de metoder en använder menar Martinsson (2014) att det kanske inte så mycket är metoden i sig, utan snarare lärarnas perspektiv, möjlighet till reflektion och inställning som är det viktiga. Att få tid att skapa strategier för att synliggöra och medvetandegöra alla de normer som existerar och som skapar exkludering. Bromseth (2010) lyfter också hur vi behöver reflektera över vilka som får synas i samhället, vilken typ av familj, vems kärlek och vems lust. Vidare behöver vi bredda synen och inte endast se heteronormen, vi har tidigare talat om intersektionalitet och frågor vi bör ställa oss är överlag vems hudfärg, kärlek, funktion, klass, religion, sexualitet, könsidentitet och ålder som får synas i det offentliga rummet, vem blir representerad? Vi tenderar att i skolans värld lyfta ett idealiskt sätt att leva livet, vi lägger förväntan och heterosexualitet på eleverna genom vårt sätt att framställa verkligheten. Om vi inte låter ”de andra” synas kommer det ta tid innan de ”finns på riktigt”. Heteronormen i dagens Sverige upprätthålls inte lika explicit som tidigare utan grundar sig idag på osynliggörande och tolerans av ”det andra”, homosexualiteten (Ibid).

För att ett förändringsarbete ska kunna ske menar Bromseth (2010) att vi behöver ställa oss frågan: utmanas bestående maktstrukturer och normer som en del av förändringsstrategin? Medvetenhet om vad förtryck och diskriminering består av är centralt för att kunna bedriva ett förändringsarbete. En behöver också förstå vem ”den andra” är, det är den som blir diskriminerad, förtryckt och marginaliserad utifrån grunder så som sexualitet, klass, kön eller etnicitet/ras.

Barns sexualitet

RFSU (2015) skriver i sitt häfte *Barns sexualitet – en vägledning* om den definition av sexualitet som WHO (World Health Organisation) oftast använder sig av:

Sexualitet är en integrerad del av varje människas personlighet, och det gäller såväl man och kvinna som barn. Den är ett grundbehov och en aspekt av att vara mänsklig, som inte kan skiljas från andra livsaspekter.

Sexualitet är inte synonym med samlag, den handlar inte om huruvida vi kan ha orgasmer eller inte, och är heller inte summan av våra erotiska liv. Dessa kan men behöver inte vara en del av vår sexualitet. Sexualitet är mycket mer, den finns i energin som driver oss att söka kärlek, kontakt, värme och närhet; den uttrycks i vårt sätt att känna och väcka känslor samt att röra vid varandra.

Sexualitet påverkar tankar, känslor, handlingar och gensvar och därigenom vår psykiska och fysiska hälsa. (Inledningssidan)

Vi föds alla med en sexualitet och de flesta också med en förmåga att känna sexuella känslor. Om vi ser sexualitet som en del av alla människor, men som uttrycks på olika sätt i olika åldrar kan vi lättare se sexualitet som en del av barndomen och därmed också som en integrerad del av livet och människans utveckling. Barn har en naturlig nyfikenhet på saker, de vill undersöka och upptäcka. Lika så gäller den egna kroppen och andras kroppar, nyfikenhet kring kroppar kan komma i olika perioder och se ut på olika sätt. Det är dock viktigt att som vuxen inte skambelägga barnets nyfikenhet utan visa att en kan prata om kroppen, känslor och sexualitet genom att bemöta frågor och situationer med respekt och öppenhet. Vi vill ju att våra barn ska känna sig trygga i sin kropp och sin sexualitet. (RFSU, 2015).

Sexualitet kan ses som två sidor av ett mynt; laddat, känsligt och privat och odramatiskt och vardagligt (Bengtsson, 2014). Ofta dras gränsen mellan de två sidorna vid heterosexualitet, något som är normerande och som tas förgivet (Lundgren, 2014 & Reimers, 2014). Det finns också en diskurs kring barn som "oskyldiga" och där sexualitet inte har någon plats. Dock behöver en här fundera på definitionen av begreppet sexualitet, Bengtsson (2014) ser det som svårt att dra gränser för vart sexualitet börjar och slutar. Sexualitet är kopplat till flera aspekter av våra liv och kan bland annat var kopplat till kropp, lust, identitet och relationer men lika mycket till känslor, utseende och kroppslig och språklig kommunikation. Sexualitet är heller inte något som kan särskiljas från andra normer, det samverkar med andra förväntningar så som intersektionalitetsbegreppet gör klart (Ibid).

Bengtsson (2014) lyfter i sammanställningen av sin studie motsägelsen kring barns sexualitet, barndom ses som icke-sexuell samtidigt som sexualitet är närvarande i barns liv på olika sätt. Det upplevdes finnas en laddning kring sexualitet i skolan då barnen närmade sig området på två olika sätt, samtidigt som tydliga uttryck kring ett idealiskt sätt att leva uttrycktes så närmades området också genom skoj, skämt och i återkommande kopplingar till nakenhet, kropp etc. som något "äckligt". Detta visar hur barn använder normen om heterosexualitet och barns sexualitet för att agera på normen för att göra "rätt". Vi behöver alla oavsett ålder förhålla oss till sexualitet på ett visst sätt för att inte uppfattas som avvikande från normen.

Personen och kunskapen

Hur lärare planerar och lägger upp sin undervisning i sex och samlevnad och dess relation till lärarnas pedagogiska ämneskunskap och deras personliga egenskaper har Greetje Timmerman (2009) forskat på. Studien har skett i en nederländsk- och högstadieskontext vilket inte till fullo går att applicera på denna svenska-grundskolekontext, men då grunden ligger i utformade av undervisning och lärarnas profession och person anser jag att det är av värde för denna kontext

om en bortser från de specifika detaljer så som att det är högstadielärare som intervjuats. Det ska också noteras att trots att studien genomförts i en nederländsk kontext finns det många likheter med Sverige i relation till sex och samlevnadsämnet.

Precis som i Sverige finns det en tanke i Nederländerna om att lärarna vet hur de ska undervisa om sex och samlevnad och att det i landet som helhet finns en öppenhet när det kommer till att prata om sex och sexualitet. Liksom i Sverige är den specifika pedagogiska kontexten och utförandet av sex och samlevnadsundervisningen upp till varje lärare att utforma. Lärarna i studien hade heller inte fått någon formell utbildning i hur ämnet kan utformas på olika sätt i olika ämnen, utan de hade byggt upp sin kunskap genom erfarenhet som lärare. Ofta utgick utformandet av lektionerna från de läroböcker som användes men många lärare uttryckte att de utformade lektionerna på fri hand. Grunden i utformandet av undervisningen ligger i praktisk kunskap.

Dock visar det sig att den öppenhet kring sex och sexualitet som en trott fanns i Nederländerna inte är så öppen som en trodde, ungdomar har mindre liberala attityder gentemot sexuella relationer och ser sexuellt relaterade problem som privata och vill inte prata om det offentligt. Enligt en mindre studie som Timmerman (2004, refererat i Timmerman, 2009) genomfört visade det sig också att lärare som undervisade i sex och samlevnad fokuserade mer på fakta och den biologiska delen kring sexualitet än de sociala och emotionella delarna.

Studiens slutsats korrelerar med tidigare studier kring lärares personliga egenskaper enligt Timmerman (2009). Hur en undervisar och hur en är som person påverkar elevers lärande och lärarens tankar, attityder, erfarenheter och syn på olika saker påverkar hur en undervisar. Avslutningsvis lyfts vikten av att anpassa undervisningen efter eleverna, speciellt då elevernas inläring, bakgrund och historia är olika. Det trycks också på vikten av att veta vart en personligen står i personliga och kulturella antaganden och förstå hur detta påverkar ens undervisning.

Tina Kindeberg (1997) fann också att en lärares trovärdighet är avgörande för hur kunskap tas emot och förstås, framför allt då det handlar om åsikts- och attitydförändrande arbete så som i sex och samlevnadsundervisningen. Relationer och samtalet är av större vikt än den "hårda" faktakunskapen i en lyckad sex och samlevnadsundervisning, att som lärare känna sig bekväm och göra ämnet till sitt eget är två viktiga faktorer för en god undervisning. Fokus i Kindebergs (1997) studie är relationen lärare - elev och lärarens trovärdighet. För att kunna bedriva undervisning som inkluderar alla elever behöver en se sig själv utifrån, möta sina fördomar, undersöka hur de omedvetet tar sig uttryck och hur en kan arbeta för att arbeta mer inkluderande. För hur ska en kunna undervisa och tala om inkludering om en själv omedvetet inte står för det en säger eller agerar exkluderande?

Undervisning, utbildning och fostran

Ser vi till uttrycket paideia hittar vi ett uttryck för en tro på att samhällets och individens mål är detsamma, individerna ses inte som en del av samhället utan är själva samhället. Paideia står för utbildning men utbildning i den meningen innebär inte endast ämneskunskaper utan också en bildning där fostran och moral är en viktig del. Tina Kindeberg (2016) menar att med utgång i paideia är fostran av elever undervisningens inverkan på deras tänkande. Ämneskunskap

räcker inte för påverkan utan det krävs både vishet, klokhet och vältalighet. Med vishet menas att vara utan särskild idé, att vara öppen för att olika saker kan tolkas i olika ljus och förstå sig själv i relation till andra individers erfarenheter och kunskaper. Klokheten belyser ansvaret för ämnesdisciplinens moral, att i relation till elever, samhälleliga mål och annat ta kloka didaktiska beslut. Att med en god retorik och förståelse för hur språket fungerar nå fram till sina elever är väsentligt för att både visheten och klokheten ska komma fram. Vältaligheten handlar inte om fina ord utan om hur en använder dem, hur en drar röda trådar mellan ämnet och olika perspektiv. Kindeberg menar att lärare är humanismens och civilisationens ledare, genom att förstå vad läraruppdraget grundar sig i kanske vi kan nå en pedagogisk grund och ett normkritiskt förhållningssätt som gör att vi kan komma närmare målen om jämlikhet, jämställdhet och rättvisa (Kindeberg, 2016).

I sin bok *Pedagogisk retorik: den muntliga relationen i undervisningen* (2011) lyfter Kindeberg specifikt vikten av det språk en använder och förståelsen för den muntliga relationen. Detta för att skapa den goda relation mellan lärare och elev som krävs för att vi ska nå de mål som ingår i läraryrket. Kindeberg talar om tre mänskliga villkor som vi måste ta i beaktning när vi leder andras lärande: (1) det biologiska villkoret där alla vill bli sedda och bekräftade och som möter frågan ”Vilka är ett vi?”, hur vi ser på frågan är starkt kopplat till hur vi organiserar undervisningen, (2) det moraliska villkoret där vi ser och bekräftar varandra i klassrummet och som möter frågan ”Vad gör vi när vi talar med varandra?”, för beroende på vad vi gör med orden skapas känslor, (3) det politiska villkoret och det politiska uppdraget där vanor och värderingar skapas utifrån de val som läraren gör vilket möter frågan ” Vad skapar vi när vi pratar med våra elever?”

Metodologiska utgångspunkter

Vetenskapsteori

Utgångspunkten för denna text är den poststrukturalistiska tanken om att vi genom det talade, skrivna och tecknade språket formar den verklighet vi lever i. Genom vårt språk formas olika diskurser och det handlar då om betydelsen och värdet i det som kommuniceras. Omvärlden, på både individ-, grupp- och samhällelig nivå, konstrueras genom den diskurs (dess innehåll och betydelse) som råder på en viss plats under en viss tid i en viss kontext. Då vårt språk är i ständig utveckling i relation till sociala och historiska sammanhang förändras också diskurserna, dock finns det diskurser som över tid varit dominerande över andra, exempel på detta kan vara diskursen kring kön och makt (Lenz Taguchi, 2014).

Lenz Taguchi (2014) menar också att det i den feministiska poststrukturalismen finns en ytterligare dimension av de meningsbärande diskurserna. Det är inte bara vår förståelse av omvärlden som formas av diskurser utan också vår förståelse av subjektet som formas utifrån de diskurser som konstrueras. Ser en subjektet som en människa, en kvinna, blir förståelsen enklare. I begreppet kvinna ligger också de underliggande egenskaper, förmågor och

förväntningar kopplade, något som påverkar hur jag som kvinna ses på utifrån. Den dikotoma värld kring kvinnligt och manligt som vi lever i grundas i motsatta egenskaper kopplade till vårt biologiska kön. Likaså talar min kropp ett språk, den förmedlar något utifrån de normer och förväntningar som formats utefter mitt kön. Dock är det inte så att subjektet passivt formas utefter rådande diskurser om exempelvis kvinnlighet, subjektet är snarare aktivt och är en del i konstruerandet av sig själv i relation till de diskurser runt omkring hen. Lenz Taguchi (2014) menar att ett subjekt först finns då vi i kommunikation formar en bild av vilka vi är och kan vara, materien finns men förståelsen formas genom diskurser och därmed subjektet.

Min syn på språk och dess kraft ligger närmare den feministiska poststrukturalismen, för mig är människan en aktiv varelse som omformar och ifrågasätter. Utan ifrågasättande kan vi inte omforma diskurser, utvecklas och konstruera nya världar. Vi är alla en del av en diskurs och genom att var ett aktivt subjekt i den diskursen kan vi ifrågasätta och omforma den rådande förståelsen för olika ting. Genom ett aktivt subjekt kan vi omforma världen till det bättre.

Den epistemologiska utmaning som den poststrukturalistiska tanken möter handlar om hur en vetenskapligt ska kunna uttala sig om sociala fenomen och resultat samtidigt som disciplinen betonar rörelse och förändring. Hur ska forskning kunna innebära en förändring om den inte kan påvisa stabila strukturella mönster? En menar att som poststrukturalist behöver en kunna tala om kategorier och vetenskaplig giltighet som temporära fixeringar. Fixeringarna utgör medvetna konstruktioner för att det ska bli möjligt att göra vetenskapliga poänger och synliggöra strukturer. Genom medvetenhet, reflexivitet och öppenhet kan fixeringarna ifrågasättas och förändras, vilket innebär att det inte betyder rigida positioner för enskilda eller ett osynligt eller mindre betydelsefullt aktörskap (Herz & Johansson, 2013).

Jag ställer mig bakom detta resonemang, språk är en föränderlig kraft som ifrågasätts, omformas och utvecklas. Det finns dock ett här och nu och genom att språk brukas på ett visst sätt av många och på flera platser skapas en viss fixering. Den historiska och nuvarande kontexten spelar också roll för hur språket fixeras och skapar strukturer och diskurser.

De flesta poststrukturalister skulle inte tala om vetenskapliga sanningar eller objektiv kunskap utan snarare om hur all vetenskap och kunskap påverkas av den kontext den befinner sig i, av människor, språk och diskurser. Forskaren måste medvetandegöra den egna påverkan, öppet redogöra för sin position och problematisera denna i relation till forskningsresultaten (Herz & Johansson, 2013).

För mig i denna text ser jag, och använder mig av den feministiska poststrukturalismen som både en teori och som en metod då jag väljer att se världen som dels skapad ur vårt språk och väljer att grunda min analys i det. Det är tanken om diskurser som skapas genom vårt språk som jag vill försöka upptäcka i analysen av mina intervjuer.

Metod

Med utgång i mitt syfte och mina frågeställningar valde jag att använda mig av kvalitativa intervjuer som insamlingsinstrument just för att det är en metod som ger en chans att fånga ett djupare resonemang. I relation till mitt syfte gav också denna metod det bäst lämpade materialet

för att kunna ge svar på mina frågeställningar. Då det handlar om att undersöka hur lärare konstruerar ett ämne utifrån deras språk och förståelse anser jag att det bäst går att fånga detta i ett samtal så som intervjuer är. I en enkät exempelvis hade det varit svårt att fånga intervjupersonernas egna röster. En enkät eller ett frågeformulär där intervjupersonerna fick ge längre svar och resonemang på frågorna skulle möjligen kunna fånga samma innehåll. Dock når vi problematiken att det kan upplevas som jobbigare och mer tidskrävande att själv skriva ner sina svar och funderingar i den typen av insamlingsmetod. Jag ansåg att intervjuer i en avslappnad samtalsform var det bästa alternativet i relation till mitt syfte.

Intervjuerna syftade till att vara semi-strukturerade intervjuer med grund i en intervjuguide som går att finna i bilaga 2. Frågorna i guiden formulerades ganska specifikt men syftade till att säkerställa att de olika temana täcktes och som stöd om samtalet inte skulle komma igång. Målet med intervjuerna och semi-strukturen var en önskan om att skapa ett tryggt och avslappnat samtal där intervjupersonen upplevde att hen tryggt kunde dela sina tankar och erfarenheter.

Jag har funderat mycket på intervjuer som form för insamling av material innan jag genomförde dem och utgick från Alvesson (2011) som ringar in många av mina tankar. Det är ett möte mellan två människor och en måste vara medveten om vad som sker i mötet och i det informationsutbyte som sker. En behöver fundera kring det mått av kontroll som en som forskare har eller inte har över intervjusituationen. En intervju är ett möte mellan två människor, två människor som kommer till mötet med, eventuellt olika, förhoppningar, förväntningar, känslor och inställningar. Det är en situation som jag upplever är svår att kontrollera, i ett möte mellan två människor kan allt eller inget hända och som intervjuare upplever jag det som viktigt att vara ödmjuk inför det faktum att det är ett mänskligt möte och inte bara ett möte i vetenskapens namn. Denna ”problematik”, glappet mellan intervjuare och intervjuperson och det faktum att informationen som forskaren söker kan gå förlorat i flera steg är oundgänglig kunskap att ta med sig in i intervjusituationen. Intervjupersonens tolkning av ämnet och frågorna, hens svårighet att förmedla och uttrycka sig, upplevelsen av förväntningar från intervjuaren och intervjuarens oförmåga att vara i situationen och vara en del av det möte som sker är några av de fallgropar som finns. Som intervjuare behöver en också se den påverkan en själv gör på situationen och intervjupersonen. Speciellt om en väljer att positionera sig åt det feministiska poststrukturalistiska hållet, då språket är del av konstruktionen, är vi i ett möte med och konstruerar verkligheten.

Att vara medveten om dessa ”problem” och att se den maktbalans som uppstår i en intervjusituation är av stor vikt för mig som intervjuare, liksom i analysituationen och i sammanställningen av denna studie. Alvesson (Ibid) menar att vi påverkas av alla närvarande faktorer i ett möte, kön, ålder, etnicitet, utseende, agerande etc. Om en ska kunna uttala sig om ämnet utifrån den data som samlats in behöver en vara medveten om det som kan påverka den insamlade datan. En behöver kunna uttala sig positivt om studiens och materialets reliabilitet och validitet om slutresultatet ska ha möjlighet att höra hemma i den vetenskapliga världen. Det handlar dock här om primärdata som är insamlad just för denna undersökning vilket också gör sitt för reliabilitet och validitet.

Delar av dessa funderingar upplevde jag under intervjutillfällena, det finns en osäkerhet hos intervjupersonerna om de ska kunna bidra med något och flera av dem uttryckte att de inte visste om de bidragit med något. Jag kan också se hur vårt möte skapat tankar och uttryck som inte tidigare funnits hos intervjupersonerna, vi skapade en del av verkligheten i vårt möte vilket jag ser som något positivt med grund i det utvecklingsarbete som de för tillfället bedriver. Om

vårt möte och samtal kunnat skapa något nytt och om jag har bidragit med nya tankar och perspektiv upplever jag det som positivt då det som i det långa loppet betyder något är att det för elevernas och lärarnas skull skapas en god utveckling av skolans sex och samlevnadsarbete.

Urval

För att denna studie skulle vara genomförbar både ur ett tidsmässigt och geografiskt perspektiv valde jag att följa det tips jag, på privat väg, fick om en skola som under året kommer driva ett utvecklingsarbete av sin sex och samlevnadsundervisning. Jag följde min kontakt och sökte på den vägen deltagare för mina intervjuer, min kontaktperson blev en så kallad grindvakt vilket betyder att hen spred min förfrågan om intervjudeltagare på skolan.

Det kan argumenteras för att ett sådant tillvägagångssätt inte skulle ge studien tillräckligt med reliabilitet eller validitet, tillförlitlighet och giltighet. Jag argumenterar för att det, i den typ av fallstudie som detta till viss del är, inte hade gått att få en tillfredställande reliabilitet och validitet om en inte i så fall valde att intervjua all personal på skolan. I detta fall är det inte möjligt varken ur ett tidsperspektiv eller ur en etisk synvinkel med utgångspunkt i det frivilliga deltagandet. Då den första responsen på min grindvacts förfrågan till sina kollegor inte gav ett tillfredställande resultat fick jag hjälp av hen att spontant finna fler intresserade då jag var på plats på skolan. Detta resulterade i sex intervjupersoner och sex intervjuer, varav några är mer delaktiga i utvecklingsarbetet än andra vilket gav mig en bra spridning bland intervjupersonerna.

Att få tag på intervjupersoner är inte alltid lätt och det gick ganska långt in i arbetsprocessen innan jag fick de antal deltagare jag önskade, just gruppen lärare vet jag är en yrkesgrupp med få extra timmar att låna ut till någon annan vilket är mycket förståeligt. Det var också en känsla jag fick uppfattning om då flera av intervjuerna bokades in, deltagarna kändes inte helhjärtat med på att ställa upp och jag upplevde dem som stressade. Denna känsla gjorde att jag inför intervjuerna kände en viss nervositet över hur det skulle gå och vilken inställning intervjupersonerna skulle ha. Det var dock en nervositet som inte hade behövts då jag vid alla intervjuer kände mig välkommen och vi lyckades skapa ett gott och intressant samtal. Jag upplevde också att de flesta av intervjupersonerna uppskattade att få sitta ner och resonera kring ämnet och i alla fall två uttryckte att de hade kunnat sitta mer än en timme och prata om det här och att samtalet i alla fall gett dem något om det inte skulle ha gett mig det jag ”behövde”.

Skolan i fråga är en F-6 skola vilket innebär att det är en grundskola med förskoleklass och årskurserna upp till årskurs 6. Jag valde också att stanna vid min första kontakt då skolan är en skola i en medelstor svensk kommun med en god mångfald bland befolkningen både i kommunen som helhet och på den aktuella skolan. En mångfald som finns på många svenska skolor idag vilket jag ser som positivt då resultatet för detta arbete kan ses som mer allmängiltigt och möjligt att applicera på fler än en verklighet.

Materialet

Alla sex intervjuer spelades in med tillåtelse från intervjupersonerna innan intervjun började, och innan intervjuerna genomfördes fick deltagarna ta del av ett informationsbrev (se bilaga 1) där deltagaren kunde ta del av syftet med uppsatsen, de etiska aspekterna som anonymitet, frivillighet etc. I anslutning till att intervjuerna genomförts har de transkriberats av mig i det syfte att förenkla och göra analysprocessen mer tillförlitlig. Den analys som genomförts har inspirerats av den feministiska poststrukturalismen och diskursanalysen för att urskilja de diskurser som konstrueras. Jag har med andra ord studerat intervjutranskriptionerna diskursivt med frågor som: hur talar man om olika saker, vilka får synas och höras och vilka tystas och får inte synas som utgångspunkt. Materialet och analysen redovisas i kapitlet Resultat och analys för att undvika upprepningar och för att underlätta för läsaren.

Etiska överväganden

I denna uppsats, i insamlandet och bearbetningen av materialet har jag utgått från Vetenskapsrådets *God forskningssed* (2011) där, bland mycket annat, individskyddskravet tas upp. Enligt min åsikt är det i grunden det krav som är av störst vikt och som, enligt mig, innefattar flera andra delar som är viktiga att ta hänsyn till, bland annat information, samtycke, anonymitet och konfidentialitet. Individskyddskravet handlar om att ingen som deltar i studien ska fara illa, varken fysiskt eller psykiskt. För mig ingår där att få god information om studiens syfte, att få ge sitt godkännande till deltagande, att få möjlighet att vara anonym, att delta på frivillig basis och att ha möjlighet att avbryta deltagandet när som helst och att vara medveten om att de inspelade intervjuerna kommer att raderas då studien är avslutad. Samtliga intervjupersoner fick ta del av det informationsbrev som finns tillgängligt i bilaga 1 och gav sedan sitt samtycke till deltagande i skriftlig eller i muntlig form beroende på hur den sista kontakten innan intervju hölls. Samma information och eventuella förtydligande gavs i början av varje intervju för att eventuella frågor och funderingar skulle kunde besvaras, detta för att varje intervjuperson skulle känna sig trygg i situationen och i sitt deltagande.

Det finns också etiska överväganden att göra i analysituationen, Alvesson (2011) lyfter frågan kring hur en ska ställa sig till den tolkande situationen och respekten för det material som intervjupersonerna delat med sig av. Om en endast delar det som intervjupersonerna sagt riskerar materialet och studien att bli platt, och inte ge något nytt. Om materialet tolkas för hårt och intervjupersonernas röster helt och hållet försvinner kan intervjupersonerna uppleva att deras integritet förstörs och att de inte alls känner igen sig i det de bidragit med. Alvesson (Ibid) menar att en under hela analysprocessen behöver hålla detta dilemma i minnet och sträva efter en respektfull analys och om kritiska uttalanden görs kunna argumentera väl för dessa.

För att trygga intervjupersonernas anonymitet kommer de citat från intervjuerna som presenteras i resultatet vid behov omformuleras, lika så detaljer som kan avslöja intervjupersonens identitet. Citat kan också vara grammatiskt korrigerade för att öka läsbarheten. De nummer intervjupersonerna har fått i detta arbete är slumpmässigt utvalda och är inte kopplat till i vilken ordning de intervjuades i och numren syftar enbart till att underlätta

i uppsatsens struktur och resonemang. Önskan om anonymitet gör också att skolan och deltagarna inte presenteras närmare än de gör.

Resultat och analys

De sex personer som intervjuats för denna studie är sex skilda individer, sex individer som utifrån sig själva delat sina reflektioner och konstruktioner av ämnet sex och samlevnad. Det insamlade materialet skiljer sig mycket åt vid första anblick, det är sex olika bakgrunder, sex olika perspektiv och tankar som alla formats av normer och strukturer i samhället. Vid en närmare titt finns också likheter och gemensamma fokuspunkter. Dock ska en ha i åtanke då en tar del av denna uppsats att detta är min analys, min reflektion av det som delats med mig. För en lättare överblick har jag valt att först dela med mig av sammanfattningar av de sex intervjuerna helt utifrån de transkriberingar jag gjort, som komplement kommer jag också göra nedslag i vissa delar där jag delar mina tankar och de röda trådar jag upplevt mig se. Efter det har jag valt att delat upp detta kapitel i olika avsnitt för att visa på de olika teman som framkom genom intervjuerna. Förtydligande av tecken i vissa citat går att finna i bilaga 3.

Intervjuerna

Intervjuperson 1

Personen i fråga har främst en relation till samlevnadsdelen då allas lika värde är något som genomsyrar allt hen gör: ”att alla ska få komma till tals och att man får gruppen att fungera är för mig väldigt centralt i allt jag gör, det är inget man kan ha som tema utan det genomsyrar allt man gör”. Hen upplever att detta antagligen både kommer från hen som person men också genom sin utbildning där fokus på socialt lärande överraskade hen glädde. Det pratades inte något om sex och samlevnadsämnet under lärarutbildningen utan mer om allmänna värderingar grundade i skollagen. Under hens förskollärarytbildning på 80-talet talades det dock mycket om barns sexualitet och hur en ska förhålla sig till det.

Detta kanske är ett exempel på hur tiden, den historiska situationen och normer påverkar utbildning och hur en ser på olika ämnen, sjuttioalets handledning i sex och samlevnad (Skolöverstyrelsen, 1977) var friare och talade om sexualitet på ett helt annat sätt än tidigare, något som möjligen påverkat utbildningen på 80-talet och därmed syn och tankar kring ämnet för intervjupersonen.

Personen upplever att arbetet med sex och samlevnadsundervisningen och undervisningen rent generellt gynnas av öppenhet i diskussioner och samtal. Att våga prata om allt och lyssna till elevernas nyfikenhet. Hen säger: ”Det här med att man blir van att prata om saker som kanske inte alltid är så lätt att prata om tänker jag, det handlar ju mycket om attityder och

förhållningssätt som vuxna har, att man tar tillvara på barnens nyfikenhet (...) Jag menar om man inte tar elevernas frågor på allvar och inte låter dem finnas med i undervisningen är det ju klart att det påverkar dem negativt, man kanske inte vågar fråga om de här sakerna, med vuxna eller prata med andra heller, att det blir skambelagt”. Här lyftes demokratisk fostran som ett grundläggande begrepp, något som återkommer genom hela intervjun.

Utvecklingsarbetet uppfattas som positivt, att det kan bli ett bra redskap för alla att använda just för att få in de här frågorna i de olika ämnena. Det ska kännas lockande och som ett hjälpmedel snarare än ytterligare ett måste. Hen lyfter att det som kan vara svårt är eventuella föräldrareaktioner med synpunkter på att en ska jobba med det här, men menar dock att det är viktigt hur en lägger fram det och vad som är syftet med arbetet. Att det står i styrdokumentet och att detta är ett sätt för dem att strukturera upp sitt arbete på. Ytterligare en svårighet kan ligga i definitioner och värdering av saker när en jobbar brett med något och många är inblandade, ”man är ofta överens om saker, man är ofta överens om att det här och det här begreppet men sen kan man ju lägga olika värderingar i begreppen, man tycker att man pratar om samma saker men så gör man inte det ändå”.

Om arbetet går bra och fortsätter leva menar hen att det kan ge både elever och lärare mycket, om det blir ett levande dokument höjer det kvaliteten, ett stöd i hur en arbetar och att det inte glöms bort, att en inte glömmar att arbeta med de här frågorna. ”Eleverna är ju samhällsmedborgare och attityden de får med sig härifrån påverkar ju hur de är som samhällsmedborgare så absolut det tror jag ((att ett gott sex och samlevnadsarbete i förlängningen kan ge samhället något))”.

Personen är del i den arbetsgrupp som aktivt jobbar med utvecklingsarbetet och upplever att den tid de fått att samtala och resonera kring ämnet gett mycket, att få ner saker på papper, se någon slags struktur och tvingas formulera sig. Det som gett hen mest är sex och samlevnadsämnet koppling till läroplanen, hur de ska ta sig an ämnet har känts bra.

Det första som slog mig under intervjun var den självklarhet som personen pratade om och resonerade kring ämnet med, det fanns en trygghet som jag inte upplevde hos de andra intervjupersonerna. Att personen har haft en utbildning som lyft frågor kopplade till sex och samlevnad och sättet en lyft det på tror jag påverkar mycket, som personen själv uttrycker det, öppenhet föder öppenhet.

Intervjuperson 2

Den egna relationen till ämnet är mest med samlevnadsbiten och inte så mycket sexbiten då hen undervisar de yngre barnen på skolan. Personen menar också att hen blir klokare och klokare ju mer hen läser och pratar om ämnet, ”läroplanen säger att vi ska integrera sex och samlevnad i alla ämnen, det ska finnas hur man integrerar sex och samlevnad i matten, det finns, det är hur lätt som helst egentligen [ja bara en har de glasögonen på sig] ja precis, och det är liksom det vi jobbar med också att de andra också ska få på de här glasögonen”. Hen lyfter att det är mycket jobb och att de som driver arbetet är eldsjälar vilket skapar en risk att tappa resten av kollegiet. Att de upplever detta som ytterligare en börda och att genom de konferenser och samtal som hålls göra att ämnet känns tjatigt. Samtidigt tror hen att ju mer en kan väcka nyfikenhet ju mer

vill en veta, och att just det är del i hur de arbetar i arbetsgruppen. De har dragit upp punkter i stort och sedan involveras resten av kollegiet för att ta del av deras tankar och idéer. Allt för att alla ska känna sig delaktiga.

Personen berättar att det på skolan tidigare varit så att skolsköterskan träffat fyror, femmor och sexor och pratat menstruation men att de jobbat med samlevnad då de flesta klasser har livskunskap en gång i veckan där de tar upp saker som relationer, känslor, värdegrundsövningar och samarbetsövningar.

När hen ska beskriva vad ämnet sex och samlevnad är upplever jag det som att personen har svårt att ge en egen definition av ämnet, det lyser igenom begrepp och beskrivningar från det material de tagit fram och sådant som vi talat om tidigare. Detta kan vara en del i den omformulering av konstruktionen som sker, personen har här fått ta del av mycket ny kunskap i ämnet som hen nu integrerar med sin tidigare kunskap, tankesätt och arbetssätt. Personen uttrycker sig så här: "Ämnet sex och samlevnad? Jaaaaa ... vad betyder det, ... det är svårt, att konkretisera det .. (...) ja det betyder allt det här ((pekar på dokumentet de tagit fram med de olika ämnesområdena)) ja det jag har sagt, man ska känna till sina rättigheter, diskrimineringsgrunderna, känna till sin kropp, relationer, vänskap, kärlek, familj, ja det är alla de här punkterna som vi skrivit men om jag ska sätta ett ord på det, jag vet inte. Det är liksom hela paketet ... det finns säkert en definition någonstans."

Hen tror att en god sex och samlevnadsundervisning kan ge jättemycket för den övriga undervisningen, att det handlar om respekt och relationer mellan eleverna "ökar man deras kunskap (...) så får dom bättre förståelse för varandra, varför man är på ett visst sätt eller varför man inte är på ett visst sätt så respekterar de varandra och så blir det ett bättre klimat i klassen, i sin tur sen hela skolan (...) ger vi dem verktygen här redan nu (...) så tjänar hela samhället på det i sin tur".

Det senaste som kommit upp från resterande kollegiet är frågan kring hur en ska göra och lyfta ämnet i relation till religiösa föräldrar som eventuellt kan motsätta sig att deras barn ska lära om sex. Det finns en rädsla och osäkerhet hos lärarna om hur de ska bemöta eventuell föräldrakritik, dock lyfter hen att detta ingår i deras uppdrag och att det här är en rättighet som eleverna har. Att få kunskap om sex och samlevnad är en rättighet som skolan är skyldig att ge eleverna.

Här ser vi fokuset på sexdelen i sex och samlevnad, den generella bilden av ämnet är sex och det verkar finnas en tanke om att det som det undervisas om är en uppmaning till att ha sex och inte en verktygslåda med kunskap för eleverna att plocka ifrån för att i sitt liv kunna ta bra och trygga beslut om sin egen kropp och person. Vi ser också balansgången mellan styrdokumenterna och verkligheten, lärarna känner sig osäkra och de verkar sakna faktiska verktyg för hur de ska hantera ämnet i relation till olika situationer.

Personen i fråga är också den som för flera år sedan började fundera kring hur en talar om länder och platser i världen, skolan är en plats där elever och föräldrar har många olika kopplingar till olika platser och kulturer runt om i världen och hen funderade på hur offentligheten talade om vissa länder. Hen kände inte igen sig i beskrivningen av sitt eget hemland, hemma var god mat, poesi, sång och massa andra bra saker och inte endast de krig och annat som var i fokus då. Funderingarna gick vidare till den enorma kunskap som människorna runt skolan besitter och ett projekt drogs igång där målet var att lära om världen ur fler än ett perspektiv. Idag, flera år

senare när arbetet pågått under en längre tid är grundsynen att alla är svenskar på skolan, oavsett om en har någon koppling till ett annat land eller ej.

Här blir vikten av och makten i språket synlig, tanken om ”den andre” och ”vi” (de svenska) har suddats ut och de är alla människor med kopplingar och kunskaper om världen som delas med varandra. Genom att förändra synen på och språket kring ”andra länder” formas en annan verklighet än den verklighet media och offentligheten skapar med sin diskurs kring ”de andra”, ett bevis på språkets makt. Samma sak kan kanske göras med hur sex och samlevnadsämnet framställs och konstrueras, vad för verklighet skapar vi åt och tillsammans med eleverna är en fråga vi behöver ställa oss.

Då vi talar om läroplanen och glappet till verkligheten lyfter personen hur hen upplever att lärare som kommer från utbildningen inte har ”koll” på sex och samlevnadsämnet och kopplingen till läroplanen. När det kommer till kränkningar märker hen tydligt att det saknas kunskap, ”det är därför det blir att vi inte riktigt når målen kanske riktigt som vi skulle, för att vi saknar kunskapen hur vi ska implementera det här”, hen upplever att det saknas kunskap hos kollegor och för att trygga dem och eleverna behövs kunskap på området. Dock när hela kollegiet fick ta del av en föreläsning kring normer märkte hen hur det satte igång tankar hos kollegorna, flera upptäckte levande fördomar som en inte tänkt på.

En bild av vad ny kunskap och förståelse kring strukturer och normer kan göra för förståelsen av oss själva och verkligheten blir synlig i detta uttalandet. Utan kunskap ser vi inte allt det osynliga som formar vår värld och vårt agerande, utan kunskap om hur normer och strukturer fungerar och med en ifrågasättande blick kan vi heller inte lära ut det vidare till våra elever, och många diskriminerande normer lever vidare.

Jag upplever att det i vårt möte finns mycket vilja och en stark drivkraft, samtidigt som det finns en osäkerhet kring ämnet. Det kan dock var en färgning av arbetet hen är del i och det faktum att vi tidigare talat om ämnet och att jag då uttryckt mina tankar och åsikter. Här är ett gott exempel på hur språket är en del av vårt formade av världen, vi sätter alla spår genom vårt språk.

Intervjuperson 3

Personen är del av utvecklingsarbetet och ser sex och samlevnadsarbetet som ”jättemycket”. Det är ett ämnesövergripande arbete och hen menar att många ofta fastnar på sexdelen när de hör sex och samlevnad. Personen menar att ämnet fortfarande är laddat men att det är så otroligt mycket som går in i samlevnadsdelen och lyfter likabehandling som en stor del. Ett arbete som detta, med fokus på hur en arbetar med sex och samlevnad kan leda till en undervisning som är lika för alla. Hen menar att vilken undervisning och kunskap en får med sig inte ska bero på lärarens intresse för ämnet. Det ska genomsyra allt och alla årskurser, det ska bli en likvärdighet för eleverna. Personen lyfter också det positiva med arbetet hittills, att de fått ner hur stort ämnet är (något som verkar vara en vinst för många av de intervjuade) och att det verkligen är ämnesövergripande. De har gått ut både till eleverna och kollegiet på skolan för att få in vad de tycker är viktigt och vad de vill lära sig.

Hen menar att en av de utmaningar som finns är att få med lärarna, fritidspersonalen är mer med menar hen då de redan jobbar mycket med ämnet livskunskap som rör många delar av vad sex och samlevnad är. Det är just stress som personen ser som den främsta orsaken att helt och hållet få med lärarna, allt merarbete och dokumentation som åligger dem. Skolan befinner sig också i tider med nationella prov och det är en hel del lärare sjukskrivna vilket blir ytterligare en stressfaktor. Hen menar att de jobbar för att alla ska känna sig delaktiga, tanken är ju att detta arbete ska underlätta. Målet är att arbetet ska resultera i ett hjälpmedel och inte en extrauppgift, och de vill uppmärksamma att det är ett ämnesövergripande tema som alla ska arbeta med.

Hen tror att utvecklingsarbetet kan ge eleverna delaktighet och likvärdighet, att oavsett vilken klass en går i så ska en få en likvärdig undervisning. För lärarna kan det ge en tydlighet, att det kan tydliggöra ämnet. Det kanske redan är så att de jobbar med vissa saker men att kopplingen till ämnet är otydligt. Personen lyfter återigen delaktigheten både för elever och lärare och att det stora målet är att eleverna ska bli goda samhällsmedborgare. Med den komplexa uppväxtsituation som unga växer upp med idag med tanke på sociala medier och liknande så menar hen att genom det här med samlevnad ger eleverna en chans att bli trygga i sig själva.

Personen upplever en del oro hos kollegiet med kopplingen sex och samlevnad och föräldrar och religion, att det kan ses som ett laddat ämne och att det finns en oro för föräldrareaktioner. Hen menar att många antagligen fastnar vid ordet sex, många av de frågor som lärarna formulerat inför nästa träff handlar om sexualitet och föräldrar, kulturkrockar kring sexualitet, religion och sex och samlevnad. Hen säger: ”Ja även om vi är i 2017 så beror det på läraren och intresse, kunskaper och intresse det ligger mycket på den enskilde pedagogen om man säger i skolans värld. Det är så laddat liksom, men det är ju så mycket mer än sex, samlevnad liksom, jag vill verkligen betona att det är samlevnad som är störst”. Till sist lyfter hen vikten av att pedagogerna har kunskap om ämnet: ”det genomsyrar ju eleverna, det är ju deras verklighet, deras vardag (...) vi möter ju eleverna, vi är ju många vuxna som möter barnen (...), det är ju ändå en fostran på något sätt”.

Jag upplever ett vaket resonemang hos personen, de har trots allt kommit en bit på väg med utvecklingsarbetet men det finns en del orosmoln kvar att ta itu med. Ämnet är ur personens perspektiv stort med en medvetenhet kring de vuxnas ansvar för att ge eleverna en god grund att stå på.

Intervjuperson 4

Personen saknade den beteendevetenskapliga biten i utbildningen och menar att en behöver få samhällssynen på gruppen och individen och få kunskap om gruppdynamik. Hen minns att det pratades genus på utbildningen vilket genomsyrade allt men inget som direkt var kopplat till sex och samlevnad. Det ska noteras att personen läst kompletterande pedagogik för att få sin lärarlegitimation till sin redan ämnesspecifika kunskap. Personen upplever att det kan kännas ”tramsigt” om hen ska prata sex och samlevnad på sina lektioner kopplat till sitt ämne, det känns skämmigt och jobbigt att behöva ta den delen och personen ser gärna att skolsköterska eller klassläraren tar den biten. Personen menar att hen själv inte är där än i sin utveckling men trycker på att hen inte backar om personen hör något olämpligt eller liknande i en diskussion mellan elever. Att inte vara helt i mål än med det ”nya” är något som återkommer men hen

menar samtidigt att idéer och tankar har börjat planteras men hur det ska ske rent konkret i sitt ämne är personen inte i mål med än.

Här ser vi också en tendens till att fastna i sexdelen, att prata sex blir tabu och de andra delarna kring förväntan på kön, möjligheter etc. glöms bort. Kunskap kring ämnet saknas och det är kanske också det som skapar den osäkerhet som jag upplever i personens relation till ämnet.

Personen uttrycker att hen brinner för sitt ämne och att det kändes jobbigt då det under utbildningen sades att 50% går ut på att lära ut sitt ämne och 50% är fostran. Hen menar att det inte alltid är så lätt att leva upp till allt som läroplanen säger, det ska individualiseras och förutom att undervisa ska en också fostra. Samtidigt resonerar hen kring kopplingen mellan fostran och arbetsro, och i det resonemanget ser jag en koppling mellan fostran och samlevnadsdelen där också arbetsro är ett resultat av ett gott samlevnadsarbete. Jag upplever att det saknas konkreta kopplingar till ämnet och resterande delar av läroplanen så som exempelvis värdegrunden, det behövs en tydlighet för att kunna göra ämnet hanterbart och förståeligt för lärarna för att de ska kunna utöva det som åligger dem som lärare.

Hen tycker det är svårt, skolan ska vara experter på allt och upplever att det blir lite mycket när allt hamnar i knät på samma gång. Samtidigt accepterar personen det och försöker se det som ger hen något i sin undervisning. Personen menar också att en kan ju inte pausa livet som sker på rast och hemma bara för att en går in i klassrummet, ämnena i skolan hänger ju ihop och likaså livet.

Vikten här tror jag ligger i att se helheten och vikten av att en som lärare känner att en förstår hur allt hänger ihop, här speciellt i relation till sex och samlevnad då strukturer och normer alltid finns och är aktiva. Därför kan vi inte låta sex och samlevnad vara ett eget ämne. I relation till detta menar personen att normer, strukturer och diskriminering tar inte paus bara för att det är matematik- eller svensklektion.

Genom utvecklingsarbetet hoppas personen få tips kring sitt ämne, vad som passar att lyfta just där då hen fortfarande känner sig ny på området. Personen har inte tänkt på att de situationer då hen lyfter något som hen snappat upp i klassrummet som inte känns ok kan kopplas till sex och samlevnad. Mer specifikt hoppas personen att det ska hjälpa hen att se och lyfta frågor och få till bättre diskussioner för att öppna ögon. Personen hamnar dock återigen i temadagar eller specifika lektioner med ämnet för att kunna täcka in det. I relation till sexdelen i ämnet önskar hen något konkret så man kan jobba tillsammans med andra lärare vilket hade gjort personen mer bekväm.

Här ser vi ett resonemang som kan visa på en okunskap för vad ämnet innehåller och hur en kan arbeta med det. Det faktum att personen tenderar till att fastna i sexdelen ofta då hen talar om ämnet kan vara en del i den okunskapen, det är svårt att lära om tankar och associationer vilket gör att det är förståeligt att hen resonerar som hen gör. Personen är positiv till samarbete mellan lärare och då personen lyfter att hen inte känner sig bekväm säger hen: ”jag känner nog att jag inte har kontroll på eleverna, att det kanske blir för fnissigt eller gå överstyr eller vad man ska säga, att man tappar kontrollen och det händer nått så att fler kanske blir kränkta eller att det liksom inte blir professionellt då”. Personen lyfter sedan att de har många elever med olika bakgrunder och att föräldrar skulle kunna reagera negativt men också så att en inte säger något fel för elevernas ålder och så. Det finns här en rädsla för att inte göra fel vilket är en förståelig känsla att ha, det är ämnen som kan upplevas som laddade men att inte prata om det

kan i slutet göra större skada än att råka säga fel saker eller liknande. Grunden i rädslan ligger antagligen i okunskap och går att vända till en trygghet, hen lyfter själv att förändring av tankar och åsikter tar tid och att en kan behöva fundera och tänka på saker som en inte köper rakt av innan de kan bli en del av en själv.

Jag upplever att det finns ett visst underliggande motstånd hos personen som antagligen grundar sig i okunskap och en rädsla för att göra fel. Hen är dock positiv till arbetet och det finns redan ett resonemang som jag upplever är färgat av att utvecklingsarbetet satt igång tankar kring ämnet.

Intervjuperson 5

Personen har rent generellt arbetat med livskunskap och värdegrundsfrågorna då det följt yrkesrollen men också för att hen tycker det är intressant. Hen minns ej om de tog upp sex och samlevnadsämnet på utbildningen men kopplar själv ihop ämnet med kärlek och trygghet. Dock är personen inte uppdaterad i vad som står i läroplanen kring sex och samlevnad utan har lyssnat till det utvecklingsgruppen tagit upp. Hen menar att en vill ju bli mer upplyst och att ämnet ska vara naturligt i alla andra ämnen, ämnet ska lyftas och finnas naturligt i hela helheten.

Hen lyfter vikten av att vuxna är bekväma med ämnet, ”det är ju fortfarande tabu liksom”, och veta hur mycket en ska prata om det. Personen pratar om den sexualisering som sker i samhället idag, det sker en exploatering av kroppen och barn börjar klä av sig och sminka sig tidigt och hen upplever det som extremt. Främst märks det på tjejerna som klär av sig mer och mer ju äldre de blir medan killarna inte klär av sig alls.

Följande fråga ställs då vi samtalat ett tag och då hen inte riktigt vet vilken inriktning jag vill ha på hens svar: ”Jag känner att det liksom är ett väldigt vitt begrepp det här, jag menar pratar vi om det här lite ååå när man går på lågstadiet och så blir de lite förälskade i varandra och gulligull och så står man och håller handen i ledet och så är vi ihop eller vill du ha lite mer när man har den första förälskelsen, jag tänker när man flyttar ihop och hur man vet det och så ..” Personen lyfter sedan att det är svårt att veta vart en ska lägga balansen, men menar att en inte vill skapa något som inte fanns innan men att de samtidigt behöver få veta saker och ting för att kunna hantera det.

Här ställer jag mig själv frågan kring vad för sexualitet menar vi att barn har? Är det inte en ”riktig” sexualitet, en sexualitet som tas lite på skoj och inte på allvar? Vad är ”riktig sexualitet” och när blir det på riktigt så vi ska prata om det på allvar? Den traditionella synen på barn som oskuldsfulla utan sexualitet bli tydlig här. Men det finns också en osäkerhet, i resonemanget att skapa det som inte fanns framträder bilden av barn som tomma ark som ska fyllas på. Barn föds med en sexualitet och har mer koll och vet mer än vad vi tror om samhället. Vi glömmer ofta att barn, från den stunden de föds är en del av den verklighet de lever i. De har från födseln fått ta del av de normer och strukturer som finns i samhället så att utgå från att det finns en så kallad oskuldsfullhet som inte får förstöras går omintet om en ser barn som barn av sin tid. Att ignorera barns sexualitet blir också problematiskt då vi ignorerar en biologisk del av vår barndom och utveckling.

Personen berättar om hur hen för första gången, vad hen vet, mött föräldrar som är homosexuella och delar hur tankarna gick då: ”det blir ju väldigt när man ska prata mamma och pappa, *nej juust det* nu får vi prata vårdnadshavare istället (...) det var ju en ny situation eller ja jag kanske har haft många föräldrar som varit homosexuella bara det att jag inte vetat om det, men det blir liksom att man frågar *åå men va, hur går det till liksom*. Direkt blev man liksom så, så där har man okunskapsfrågan, hur tar barnen det, blir hen retad, blir det jobbigt ... ja du vet. Och man blir liksom men gud vad konstigt varför ställer jag sådana frågor, vad konstigt. Då känner man nästan att man blir lite irriterad på sig själv, då kan man ju lika gärna ställa andra frågor som hen har en ung eller gammal mamma eller ja, plötsligt blir det ett fokus på något sätt”

Här ett fint exempel på ett resonemang om hur en med kunskap kan ifrågasätta sig själv utan att döma, alla har vi fördomar men vi behöver ifrågasätta varför vi har dem och vart de kommer ifrån och försöka bryta normer som skapar dem. Det är intressant att hen lyfter föräldrar som är homosexuella och hur barnen ska ta det etc. och inte lika gärna lyfter tanken om ett homosexuellt barn, här lyser heteronormen igenom och vi hamnar åter i de gamla tankebanorna. Det finns dock ett ifrågasättande resonemang som utvecklas, går tillbaka och utvecklas. Det märks att personen har börjat ifrågasätta och utmana sig själv då personen berättar om hur hen de senaste åren börja tänka mer på de skilda förväntningar på män och kvinnor och hur personen och hens sambo ändrade på sysslor i hemmet. Dock upplever personen att det kan gå för långt med jämlikheten och självständigheten, ”nu är det så att jag tar tvätten ändå för jag slipper gärna att tvätta bilen för jag tycker det är skittråkigt skitjobbigt, jag tar hellre tvätten och då får jag väl ta det är ju mitt egna val”. Här kan en fundera på vad för kunskap och syn på jämställdhet hen har, är det jämställdhet att alla *ska* göra allt eller är det möjligheten att kunna välja redan från början utan att stöpas in i en mall? Kan det vara en okunskap kring ämnet som gör att personen resonerar som hen gör?

Personen delar också med sig av sina tankar kring ordet ”hen” som personen inte riktigt gillar, ordet är kopplat till en identitetslös person vilket gör hen ledsen. Att en person inte skulle vilja ha en identitet är ledsamt men personen lyfter att ordet fortfarande är nytt för hen. Hen försöker förklara, men som personen själv uttrycker det, blir förklaringen kring kön här plump och lyfter själv att det antagligen beror på okunskap.

Jag funderar kring den negativa kopplingen till ordet, är det ett resultat av okunskap som personen själv lyfter om ordets innebörd och vad det innebär att inte identifiera sig enligt de dikotoma biologiska könen? Vad händer om personen får förståelse för begreppet och dess funktion, förändras inställningen? Jag lyfter här, i vårt samtal, den dikotoma könsvärld och heteronormativa värld vi byggt upp och lever i, och hur vi alltid talar heteronormativt utan att tänka på det. Världen är utformad och reproducerar ständigt heteronormen om kvinna och man. Hen har aldrig tänkt på det men håller med att ja så är det ju när hen själv tänker efter.

Nu när utvecklingsarbetet satt igång upplever personen att hen ser på ämnet annorlunda men menar samtidigt att det är svårt att ändra sig över en natt. Hen ifrågasätter också att allt ibland ska vara så himla gulligull (kan det vara så att här syftar personen på den så kallad PK-attityden, att alltid vara och tala politiskt korrekt?): ”helt plötsligt ska alla tycka att allt är i rosa och alla ska tycka det är jätteroligt att måla blommor och alla ska tycka att det är roligt att pyssla med lego eller alla ska tycka det är roligt att spela pingis .. men det gör inte alla ..” Här kan vi återigen urskilja okunskap kring vad jämställdhet är och vad att arbeta utifrån ett genusperspektiv

innebär. Personen är med på vikten av arbetet men ifrågasätter det då hens tankar går åt hållet att alla ska vara exakt lika i allt. Där brister kanske kunskapen i ämnet och skapar motsättningar i arbetet. Det blir tydligt att det behövs en kunskapsutveckling för att skapa en full förståelse för vad perspektiven faktiskt innebär. Vi behöver fråga oss om det hen menar är en sanning eller om det är en konstruktion av okunskap?

Personen tycker att utvecklingsarbetet är jättebra, det ligger i tiden och behövs. Det skickas ut en skev bild via media och det behöver mötas. Hen tror på avdramatisering av sex för att skapa trygghet för att kunna okeja olika saker utifrån sig själv. En avdramatisering kan skapa trygghet som gör att en väljer rätt i olika sammanhang och känna sig trygg i att gå ifrån normen. Här hamnar hen åter i den svåra balansgången kring vad och hur en ska lyfta ämnet: ”ja men jag tror att man skapar trygghet och grunden av att avdramatisera och av att faktiskt prata då och då. Sakligt och .. upplysande om olika saker sen tror jag absolut inte att man ska gå in på för avancerade grejer, vad säger man egentligen på lågstadiet eller kanske knappt, eller ja jo på mellanstadiet då börjar dom visserligen, det kan vara bättre att förekomma kan jag tycka”, här sätts sexdelen i fokus igen när vi talar om sex och samlevnad. Hen lyfter att på lågstadiet kanske en pratar kramar och pussar på kinden, att sitta nära, ” de är liksom barn, herregud det är många år som de kan få den vetskapen”, här försvinner barns sexualitet och det är sexdelen som hamnar i fokus. Samtidigt avslutar hen med att det är en process som man bygger på efterhand. Hen pendlar mycket i sitt sätt att tala, kan detta vara en del av omkonstruktionen? Ny kunskap krockar med den redan befintliga kunskapen och verkligheten, man omformulerar och omstrukturerar och utvecklar sin kunskap.

Vad utvecklingsarbetet kan ge personen som lärare menar hen är trygghet, trygghet i hur mycket en ska prata med barnen om just detta (fokus på sexdelen igen) hur prata man om sex med barn och hur det ska integreras i alla lektioner. Att det ska falla sig naturligt i undervisningen och att trots att det kommer vara nytt så kommer det ge en trygghet i att så här ska jag lyfta det, så här gör kollegorna, vi lyfter det här på det här sättet och uttrycker oss så. Personen ställer frågan till sig själv då personen lyfter att hen känner en viss osäkerhet, ”om jag undviker ämnet?”, ”ja till viss del gör jag nog det” men menar att det handlar om osäkerhet i allmänhet då hen också undviker svåra mattekluringar som hen tycker är svårt. Personen menar att det nog handlar om okunskap om hur mycket man ska lära ut om ämnet (sex och samlevnad), utvecklingsplanen kan ge trygghet att veta hur mycket och på vilken nivå en ska ligga, hen vill inte hamna på den exploaterande nivån som media gör.

För skolans del menar hen att alla olikheter ska känna sig trygga på skolan och ett gott utvecklingsarbetet kan leda dit, ”olikheter ska attrahera”. På samhälls nivå kan det skapa trygghet, att vi välkomnar alla olika, kanske man få en ändring i skollagen eller styrdokumentet.

Hen resonerar också kring sin egen tankeutveckling, att det hade varit lätt att säga att så här har jag alltid tänkt men så är det ju inte. Hen har ju blivit mer medveten och kan ifrågasätta och lyfter i slutet hur ämnet fortfarande är konstlat: ”jag tror det är superviktigt, speciellt nu på 2000-talet nu när det är som det är och att man faktiskt blir upplyst, ämnet är ju fortfarande lite konstlat för just när man tänker, man säger sex och samlevnad så plötsligt börjar man tänka på bara sexet, *nej men det är ju inte det*, det är ju så många olika saker”.

Upplevelsen efter intervjun är att personen är i en fas av utveckling och utmanande samtidigt som de gamla sätten att se på världen kommer upp till ytan med jämna mellanrum. Det är som att världsuppfattningen för en diskussion med sig själv kring uppfattningar och syn. Personen är modig som vågar testa tankar och se hur hen kan utvecklas där kunskapen kanske idag brister.

Intervjuperson 6

Hen tycker det verkar väldigt spännande med utvecklingsarbetet och ser fram emot den fortbildning arbetet bidrar med. Erfarenhet kring ämnet är att hen inte har kommit i kontakt med det så mycket utan menar att det ofta känns mer som att det är något som No-läraren och skolsköterskan ansvarar för, det är liksom det klassiska menar hen. Personen lyfter dock att hen nog jobbat med ämnet men då mest med samlevnadsdelen. När hen pratar om ämnet lyfts den första bilden som ett ämne först och främst kopplat till biologi men uttrycker sen att hens bild också är att det är ett ämne som behöver komma ur biologi-boxen som personen själv uttrycker det. ”Det behöver ju komma ut från biologi-boxen, man kan ju inte bara ha .. ja men det är biologiläraren som ska ansvara för ehh den biten men sen är det ju inte helt ... det är väl inte helt givet .. om man tittar på hur det är konstruerat så är det inte helt givet när och vem som ska ansvara för vad .. så jag tycker nog att det är ett ämne som borde vara mer tvärvetenskapligt. Att det finns lite i alla ämnen.”

Rent definitionsmässigt lyfter personen att det är som två delar, det är det här med sexualkunskapen som är en ganska stor och viktig del. Den delen kanske en tar i slutet av mellanstadiet när en pratar fysiskt om kroppen och sexualitet och sånt, men personen tror att den delen skulle behöva ta mer plats. Att inte bara prata om ”så här blir ett barn till” utan att det blir hela grejen: vad ska en tänka på, en behöver inte ha sex om en inte vill, det finns kondomer, att prata om olika sexuella läggningar och hela den biten.

Samlevnadsdelen menar hen är mer luddigare men tänker att det är mycket relationer och vänskap, sånt som är lättare att ta med yngre barn, hela det här med hur en förhåller sig till varandra som människor. Där tänker personen att man kan ta upp saker som manligt och kvinnligt, könsroller, lite etik och vad som är okej. Med små barn menar hen att det kanske handlar om hur man är en schyst kompis och sånt där. Sånt som en redan kanske gör men inte tänker på att det är samlevnadsdelen en håller på med. Här ser vi en berättelse om ämnet med utgångspunkt i biologi och den traditionella grunden men med ett utvecklande resonemang kring ämnet. Det finns också den återkommande synen på barns sexualitet, det är inget en pratar om förrän de blir äldre.

Med fokus på lärarutbildningen och hur en jobbar gentemot läroplanen minns hen inte riktigt om de jobbade så mycket med läroplanen. De pratade om bedömning och läste läroplanen men inte som ett levande dokument, det var mer en checka-av grej. Den nya läroplanen kom precis när hen var färdigutbildad och hen upplever att den nya läroplanen är mer ett levande dokument än den förra. Detta då personen inte upplevde att en refererade till läroplanen på samma sätt som en gör nu och tror att det skett ett skifte i hur en förhåller sig till den, ”vilket är ganska spännande faktiskt, jag skulle nästan kunna tänka mig att man kan prata om att det är ett paradigmskifte”. (Avslutar tanken med att det vore intressant att forska kring det.) ”Ja när jag tänker på det så tror jag faktiskt att, ja folk är ju liksom, lärare har ju blivit tvingade att medvetet

förhålla sig till läroplanen på ett helt annat sätt och plocka in den i undervisningen och liksom knyta undervisningen till läroplanen på ett helt annat sätt”. Det är en intressant tanke, är det ett möjligt skifte som skett? Frågan är dock hur nära en arbetar med läroplanen och hur kunskapen ser ut kring vad som står där och hur en kan koppla ihop ämnen såsom sex och samlevnad?

De pratade heller inte om sex och samlevnad på utbildningen och hen tror att det beror på att en ser det som ett ämne kopplat till naturorienterande ämnena. Sen har de nog pratat om det när de lyft diskrimineringsgrunderna, jämställdhet, rättigheter och så men det har inte haft etiketten sex och samlevnad. Personen menar att det nog är det som är problemet, en pratar om det men har inte sett kopplingen att det ingår i sex och samlevnad. De lyfte antagligen vilka värderingar som ingår i läroplanen och vad en ska tänka på som lärare, hen uttrycker sig: ”ibland så känner jag nästan att det fattas lite verktyg för hur jag ska göra med barnen, det är lätt att det fastnar på en nivå . ja men hur ska jag tänka som lärare, jag som lärare får inte lov att diskriminera och jag måste vara öppensinnad, det är liksom som att det fastnar på den nivån, vilka perspektiv jag ska ha men sen så pratar man inte om hur jag lär ut detta eller vad jag faktiskt kan göra i klassrummet, det fastnar liksom på vägen”. Här lyfts en viktig punkt, vad är det som kopplas till och hur kopplas sex och samlevnadsämnet till resten av läroplanen och vad för verktyg får en med sig från utbildningen? Räcker det med att tala om värdegrund och hur en bör tänka eller behöver en också konkreta verktyg för att kunna implementera tankesätt och perspektiv?

Personen tar upp att hen friskat upp sina kunskaper kring läroplanen och vad det står om sex och samlevnad men kunde inte riktigt hitta något mer än vissa delar som går att koppla till ämnet men inget konkret kring ämnet. Hen frågar mig och vi pratar lite om formuleringarna och att det mest konkreta står under rektors ansvar. Vi kommer in på lite olika saker och ju mer vi pratar ju fler saker kommer personen på som en kan koppla till ämnet och vad en kan lyfta i undervisningen. Här ser vi vad ett samtal kan göra, sätta igång tankar och funderingar, en utveckling och kanske en förbättring. Vi kommer in på heteronormativitet och hur en med små medel kan lyfta och ifrågasätta heteronormen men att det kan vara många som missar de verktygen. Vad är det som gör att dessa små verktyg saknas, handlar det återigen om okunskap? En spännande fråga är vad vi kan göra med mer kunskap, kunskap om normer och hur en förändrar dem?

I relation till heteronormen kommer hen in på sex och samlevnadsundervisning och krockar med religion och kulturer. Hur ska en förhålla sig till föräldrar och elever som kanske har andra värderingar och bakgrund? Här återkommer frågan och oron för ”andra” kulturer och värderingar och hur en tryggar föräldrar och bemöter elever. Hen säger: ”man vill inte trampa någon på tårna men samtidigt föra fram ett budskap”

När det kommer till vad utvecklingsarbetet kan göra för eleverna pratar personen om avdramatisering av ämnet och att det förhoppningsvis lyfts lite här och där. Hen menar att man kanske kan ha lättare att faktiskt ta till sig det om man får höra det från flera olika vuxna i flera sammanhang, i flera olika ämnen kopplat till olika saker, då blir det verklighet och när det genomsyrar allt så fastnar det på ett helt annat sätt. Det blir liksom naturligt och personen menar att det måste vara målet. För hen och hens kollegor kan det ge nya kunskaper, insikter och perspektiv men också en trygghet i att prata om ämnet.

För skolan i sig tror personen att det kan ge något på fler plan eftersom det ger en personlig utveckling för lärarna, för även om det är riktat mot lärarrollen och vad en gör som lärare så är det oundvikligt att en som person får nya infallsvinklar. Sen kan det ju påverka skolan som

helhet, att det blir ett öppnare klimat både mellan barn och vuxna, vuxna och vuxna och barn och barn. På en samhälls nivå tänker hen att fler unga kan växa upp och komma ut i samhället med mer kunskap, något som ger individen mer frihet och ett vidgat perspektiv kring vad det finns för olika vägar i livet och vad man har rätt till. Det är lika viktigt att både tjejer och killar går ut i vuxenvärlden med lika mycket på fötterna och hen resonera kring vad för kunskap eleverna får med sig både från sexdelen och samlevnadsdelen, får alla med sig hela spektret?

Det verkar finnas ett stort intresse för ämnet vilket visas i hur personen resonerar och funderar kring ämnet, att hen kollade upp vad som faktiskt står i läroplanen och ställer frågor till mig där hen egen kunskap inte räcker till visar på ett intresse. Personen vandrar mellan de gamla kunskaperna och når nya tankar i sitt resonemang och har en förmåga att se den större bilden när det kommer till ämnets grund.

Konstruktion av ett kunskapsområde

Med utgång i min feministisk poststrukturalistiska tanke kring språk som en del av konstruerandet av verkligheten avser jag inleda denna del i kapitlet med den konstruktion jag uppfattat hos de personer som intervjuats. Det intressanta i detta är inte endast den konstruktion som sker utan den konstruktion som sker i en tid av utveckling och förändring. Den aktuella skolan befinner sig mitt i ett utvecklingsarbete av hur de arbetar med sex och samlevnad vilket gör att konstruktionen av ämnet kan befinna sig i en intressant fas, de nya kunskaperna och idéerna är ännu inte självklara men de kan eventuellt ha börjat färga av sig på konstruktionen.

Generellt upplever jag att den färgningen följer som en röd tråd i alla intervjuerna. Det märks att det tillkommit kunskap och nya perspektiv, de som är mer delaktiga i själva utvecklingsarbetet har ett annat sätt att formulera sig än de ”vanliga” lärarna, de färgas av det som utvecklingsarbetet resulterat i hittills. Dock finns en generell osäkerhet kring vad ämnet står för, och de svar som kommer upp då frågan kring vad sex och samlevnad innebär ställs är spretiga men har ändå något gemensamt:

”Ja det är ju väldigt svårt, det är ju väldigt ämnesövergripande och sen är det ju väldigt brett, när man jobbar med yngre är det kanske mer betoning på sånt med kamratskap, känslor, kön och så (...)” (Intervjuperson 1)

”Ämnet sex och samlevnad? Jaaaaa ... vad betyder det, ... det är svårt, att konkretisera det .. (...) ja det betyder allt det här ((pekar på dokumentet de tagit fram med de olika ämnesområdena)) ja det jag har sagt, man ska känna till sina rättigheter, diskrimineringsgrunderna, känna till sin kropp, relationer, vänskap, kärlek, familj, ja det är alla de här punkterna som vi skrivit men om jag ska sätta ett ord på det, jag vet inte. Det är liksom hela paketet ... det finns säkert en definition någonstans.” (Intervjuperson 2)

”Det är ju jättemycket alltså, det ämnet är ju, det är ju ett ämnesövergripande ämne detta sex och samlevnad. Jag tycket att jag har försökt att få ut .. för när man säger sex och samlevnad så fastnar väldigt många vid ordet sex och sen hör

man inte resten liksom, att det är så laddat och så, men sen är det så mycket som ingår i ordet samlevnad. Det handlar mycket om likabehandling, hur man ska vara mot varandra (...)" (Intervjuperson 3)

"Jag tänker ju liksom att det är, det är liksom reproduktion det går ut på sex och samlevnad egentligen så va, men samlevnad är ju liksom mer att man ska harmoniskt .. ja harmoniskt inom sin familj eller grupp eller vad man nu kallar, för nu för tiden är ju familj, ja för mig när jag var liten var ju kärnfamilj mamma, pappa, barn. Men nu, nu är ju samlevnad, man kan ju leva i så mycket andra konstellationer, det är liksom inget som är rätt eller fel. Bara det att det kan vara lite ovanligt för mig (...) Sexet är ju mer reproduktion och samlevnad är ju mer att man ska kunna fungera i sin familj eller grupp (...)" (Intervjuperson 4)

"Kärlek skulle jag nog säga, ... , för kärleken tycker jag är en ganska stor del av både sexet och samlevnaden." (Intervjuperson 5)

"Ja okej, ... ja men det jag tänker är liksom att det är två delar, att, det är liksom, så här: sexualkunskapen är en ganska stor del och som är viktig (...) Samlevnad är ju mer, det är ju ett litet luddigt begrepp men det tänker jag är mycket så relationer och vänskap. Sånt som är lättare att ta med yngre barn, hela det här hur man förhåller sig till andra människor (...) allt sånt man oftast gör men som man kanske inte har tänkt är hör ihop med samlevnadsbiten i sex och samlevnadsarbetet." (Intervjuperson 6)

Definitionerna rör kärlek, sex och det tvådelade, det breda och det svårdefinierade i ämnet. I samtalen går resonemangen fram och tillbaka, väger mellan gammal och nyvunnen kunskap och det händer något i mötet och samtalet. Vi skapar något tillsammans och jag upplevde att det flesta av intervjupersonerna uppskattade att få sitta ner och samtala och pröva sina tankar kring ämnet. Det påbörjade utvecklingsarbetet visar en viss färgning på samtalen så som jag upplever det, det är självfallet svårt att kunna säga med säkerhet att det sker en färgning och omprövning av den tidigare kunskapen då det inte finns intervjuer gjorda tidigare med samma personal kring ämnet. Jag ser dock den balansgång och testandet av tankar som en del av vad utvecklingsarbetet skapat hos personerna. Det vi ser är flera konstruktioner som tillsammans skapar en gemensam konstruktion på skolan, som nämnt i sammanfattningarna av intervjuerna har jag sett vissa gemensamma nämnare som jag ser som väsentliga i den gemensamma konstruktionen av ämnet. Dessa presenteras närmare under respektive rubrik längre ned.

Vad är sex och samlevnad egentligen? Som jag försökt visa tidigare i texten så finns det från Skolverkets sida inte en tydligt uttalad definition kring vad ämnet är, vad det bör innehålla och vad för verktyg som kan användas i undervisningen. Ämnet finns representerat på olika platser i de olika kursplanerna, men för en lärare som inte har så mycket kunskap om hur olika skillnadsgörande strukturer fungerar, vad heteronormen är och vad den gör, vad jämställdhet är på riktigt och hur en arbetar med det på ett djupt plan etc. så kan det vara svårt att göra den kopplingen i kursplanerna och integrera sex och samlevnad i undervisningen. Kunskap kring ord och dess betydelse är av stor vikt, språket har stor kraft och makt, det kan verka inkluderande och exkluderande. Maregas (2016) visar oss ett exempel på vad förståelsen av ord kan göra, vi behöver kanske börja ställa oss frågor som att är hela kollegiet överens om vad likabehandling innebär och vad sann jämställdhet innebär? En av de intervjuade lyfte just detta

som en av svårigheterna, talar alla om samma sak och utgår vi från samma definition när vi pratar om olika saker? Läroplanen är ett styrdokument med stor tolkningsfrihet men kan det finnas ett värde i att gemensamt fundera på definitioner och betydelser av hur en förstår olika begrepp? Vad för konsekvenser får det gemensamt arbetet på en skola om personalen arbetar utifrån olika definitioner av begrepp från läroplanen?

I relation till Sandbergs (2005) koppling mellan skolors mentalitet och vilken plats ämnesövergripande ämnen som sex och samlevnad får ser jag att den kopplingen också går att göra på den aktuella skolan, det finns gott stöd från rektor och ledning (vilket Sandberg (2005) också lyfter som en viktig faktor för arbetets framgång) som gett de involverade bra med tid (något som Gušić, 2016 lyfter som väsentligt för utvecklingsarbeten) och flera av intervjupersonerna uttrycker att det är ett gott arbetsklimat kollegor emellan och att skolan präglas av en öppenhet.

Liksom Sandberg (2005) noterades det bland intervjupersonerna att eldsjälarna är en primär framgångsfaktor för förändringsarbetet. Sandberg (2005) påpekar också att den beredskap en skolas personal har till förändring påverkar hur projekt som detta lyckas, Timmerman (2009) lyfter också detta men i form av lärares personlighet och bakgrund. Hur en ställer sig till ämnet, hur en hanterar det i sin undervisning och i förlängningen också hur en ställer sig till förändring påverkas av vem en är som person, vad ens tidigare relation till ämnet är, vad för bakgrund och perspektiv en har. Vi ser samma tendenser hos våra lärare, de som upplever att de fått lite utbildning i ämnet har en annan relation till ämnet och jag upplever en viss trygghet. Det personliga intresset spelar också stor roll, även om den teoretiska och praktiska kunskapen inte riktigt nått ända fram finns en positiv inställning och en vilja till att lära om ämnet.

Timmerman (2009) trycker också på vikten av att reflektera över sina egna föreställningar om världen och vart en står där för att kunna ge en god undervisning. Alla de strukturer som påverkar och formar oss och vår värld behöver förstås för att kunna se sin egen plats och påverkan i den stora bilden. Att ställa frågor som vart kommer jag ifrån, varför tänker jag som jag gör kring olika ämnen, vilka privilegier sitter jag på och hur kan jag bidra till en inkluderande värld istället för att bidra till exkludering. Kan en genom utbildning och förståelse kring ens egna plats i världen, genom att lära om vad ens värderingar och perspektiv grundas i kan vi förbättra undervisningen i skolan med grund i sex och samlevnad? Ja skulle Bromseth (2010) svara, utan att se vilken betydelse vår förståelse för hur vår bakgrund påverkar hur vi förhåller oss till världen är det svårt att se vilka normer och strukturer en själv förmedlar och reproducerar. För att nå ända fram med skolans värdegrundsmål och sex och samlevnadsarbete, som jag ser kan vara ett verktyg för att nå värdegrundsmålen, behöver vi kritiskt granska och förstå oss själva och vår relation till de normer som formar vårt samhälle.

Som Hedlin (2010) skriver ställer styrdokumentet höga krav på våra lärare, det krävs tid och utbildning för att tillgodogöra sig ett genusperspektiv som det står i styrdokumentet. Eftersom det inte handlar om att lägga till kunskap utan om att se den gamla kunskapen genom nya perspektiv och omforma kunskapen är kunskap om genus och hur vi arbetar med det pedagogiskt en utvecklig som kräver tid att tillägna sig. Fler av intervjupersonerna uttrycker att det tar tid att ändra på tankesätt och det märks i flera av resonemangen där de vandrar mellan ny och gammal kunskap att kunskaperna inte ännu integrerats med varandra utan går parallellt och nuddar vid varandra ibland.

Osäkerheten

Något jag främst upplever som en svaghet i konstruktionen som sker av ämnet är den osäkerhet och okunskap som finns kring ämnet. Att förklaringar och definitioner skiljer sig åt behöver inte vara något negativt, men då skolan har ett uppdrag att ge alla elever en likvärdig utbildning och att det i den utbildningen ska ingå kunskaper i sex och samlevnad ser jag det som ett problem vi behöver resonera kring. Om vi inte vet vad ämnet är för något, vad det står för och vad som bör ingå är det också svårt att konkretisera och förverkliga det i undervisningen. Ofta hamnar fokus på sexdelen och samlevnadsdelen glöms bort. Ämnet är mer än sex och krodden blir ofta synlig i resonemangen när det handlar om de yngre barnen och de elever med koppling till en religion som eventuellt skulle motsätta sig att en talar om sex. Att definitionerna och kopplingarna till ämnet skiljer sig åt handlar om att ämnet är så brett och stort, alla delar som lyfts i de olika definitionerna är delar som ska ingå i ämnet.

I samtalen har vissa teman urskilt sig när intervjupersonerna talat om ämnet, heteronormen, könsdikotomierna och barns sexualitet. Dessa teman ser jag som viktiga i den konstruktion som sker då de normer som finns i och runt skolan är av stor vikt för undervisningen och eleverna (Martinsson & Reimers, 2014a).

Jag upplever att flera av de intervjuade saknar en trygghet i kunskap och hur en för fram ämnet. Kindeberg (1997) lyfter vikten av trovärdighet och relationen lärare – elev, Kindeberg (2011) lyfter också relationen mellan pedagogik och retorik och vikten av att förstå makten i språket och jag tror att vi här har något grundläggande som vi behöver fundera på. Skolan har ett uppdrag men det saknas kunskap om hur vi når ända fram, en avsaknad av kunskap som jag tror är orsaken till osäkerheten som visar sig. Kindeberg (2016) lyfter också hur det inte räcker med god ämneskunskap för att vara en god lärare, det krävs också vishet, klokhet och värtalighet. Att vara lärare är mer än ämnet en undervisar i, skolan är elevernas vardag, deras liv och den plats där de växer på. Skolan kan inte särskiljas från resten av elevernas liv, elevernas liv tas med in i skolan. Det är människor som ska undervisas, utbildas och fostras vilket gör att läraruppdraget är så mycket större än att lära ut matematik, svenska och engelska. Men uppdragets storhet kräver också en stabil grund att utgå ifrån, det kräver kunskap och förståelse för att kunna göra ett gott jobb och för att må bra och känna sig trygg i sitt uppdrag. Vi måste ge alla lärare den kunskapen och den tryggheten. Att känna sig osäker är inte en känsla en ska känna i sitt jobb.

Heteronormativitet och könsdikotomier

Det är framför allt i två av intervjuerna som heteronormen lyfts, den ena lyfter hur hen försöker arbeta med att bryta normen i sin undervisning och den andra lyfter i ett resonemang en outtalad norm om heterosexualitet. De andra intervjupersonerna talade inte konkret om heterosexualitet utan där handlade det snarare om en outtalad känsla om att då en talar om kärlek och sexualitet så är det normen de talar om. Min känsla av att det finns en underliggande heteronorm stärks av det faktum att en också utgår från de två dikotoma könen, flickor och pojkar, och en gör ofta könade kopplingar mellan könen och egenskaper, färger och liknande. En av intervjupersonerna uttryckte det som att det nog inte är många som ser de små verktygen för att arbeta bort från

heteronormen och att det antagligen handlar om okunskap, att en inte är medveten om normen som omger oss. Något som en annan lärare uttryckte då vi kom in på hur vi ständigt pratar och reproducerar heterosexualitet i vår vardag. Lärarna i Lundgrens (2014) studie upplevde sig sakna kunskap om heteronormen, en okunskap som Reimers (2014) också menar skapar ett ”vi” och ”dom”. I skolan riskerar elever och personal att osynliggöras då vi pratar utifrån att homo- och transpersoner är några andra och inte finns här. Vi behöver synliggöra de rådande strukturerna och fundera på vem som får synas i det offentliga rummet, vems kärlek, vems familj och vems lust får ta plats bland det så kallade normala (Bromseth, 2010)? Precis som Bromseth (2010) skriver så uttrycks och reproduceras heteronormen idag implicit, osynliggörande och tolerans är normens grundstenar och den osynligheten syns hos de intervjuade trots att det inte uttrycks klart och tydligt.

Överlag kanske vi behöver fundera på kunskapen kring normer, inte bara heteronormen utan också andra normer som styr och påverkar vår vardag. Martinsson & Reimers (2014a & 2014b) lyfter hur normer fungerar och hur vi genom att lyfta fram normer också kan ifrågasätta och bryta exkluderande normer. De lyfter också hur normer i skolan är kopplade till politik och ideologier. Som jag lyfte ovan är skolan inte en separat institution i samhället utan en pusselbit i den stora bilden, en pusselbit som angränsar och påverkas av andra pusselbitar.

Barns sexualitet och sex i fokus

Den allmänna uppfattningen kring barns sexualitet som jag kan utläsa av mina intervjuer är den klassiska där barn ses som oskuldsfulla och utan sexualitet (Bengtsson, 2014 & RFSU, 2015). Intervjupersonerna lyfter ofta hur det snarare är samlevnadsdelen som lyfts och ska lyftas hos de mindre barnen, kärlek och sexualitet tas inte på allvar då det snarare är lite ”gulligull” när de mindre barnen blir så kallat kära i varandra. Ofta lyfts de yngre barnen i relation till sexdelen av sex och samlevnadsundervisningen, som några av intervjupersonerna säger så är det lätt att hamna i den traditionella sexdelen där ansvar och undervisning ska ligga på No-läraren i biologin. Det blir tydligt att kunskapen kring ämnet är låg då fokus om och om igen hamnar på sex. Detta trots att flera av dem själva noterar att det är lätt att fastna där fast att ämnet är så mycket mer. Vet vi vad sexdelen egentligen innebär och ska innehålla? Handlar det endast om olika sätt att ha sex på? Eller kan det också innefatta kunskap om kroppen och hur den fungerar, om hur den ibland kan kännas privat, att det kan kännas skönt att ta på olika kroppsdelar ibland och att det bara är du som har rätt att bestämma över din kropp. Eller om kärlek, att kärlek inte automatiskt handlar om flicka – pojke och vikten av att inte skambelägga frågor och funderingar kring kropp och knopp.

Det fokus på sex som finns är nog något som ligger kvar sedan ämnet hette sexualkunskap och fokus låg mycket på hur barn blir till etc. Dock ska det här noteras att det tidiga handledningarna menar att vi också ska prata med de yngre barnen om hur barn blir till, om än inte på en nivå där de inte ”tar skada av informationen” (Kungliga Skolöverstyrelsen, 1956).

Bengtssons (2014) studie visar att barn är medvetna om den heteronorm som råder och hur de agerar på normen för att göra sexualitet ”rätt” (enligt normen). Vi är i vårt samhälle ständigt omgivna av heterosexualitet, att agera på teorin om att barn inte har eller känner till vad sexualitet är går om intet ur det perspektivet. Jag tror också det handlar om okunskap kring vad

sexualitet faktiskt är, om en tar del av WHO's mest använda definition ser en att det är så mycket mer än en kan tro vid första tanken på begreppet.

Avslutande diskussion

Konstruktionen av ämnet sex och samlevnad går åt olika håll för de olika lärarna, det till trots finns det likheter och något som gör att det inte är helt vitt skilda saker som konstrueras. Den breda konstruktionen kan påverkas av att ämnet är ett brett ämne, samtidigt som utvecklingsarbetet kan göra att de börjar närma sig en gemensam konstruktion. Samtalen är färgade av det som nyss tagits upp på konferenser och det som ligger på bordet för dagen, konstruktionen är i förändring och genom språket, erfarenheter och olika perspektiv formas ett ämne. Den slutliga tanken som samtalen lämnade mig med är att större delen av de pedagoger som ställde upp för ett samtal fick med sig något från vårt samtal, kanske en ny, omformad tanke, ifrågasättande eller nya perspektiv. Jag upplevde det som att de uppskattade att få sitta ned och fundera kring ämnet, lyfta funderingar och vädra tankar. Vi skapade trots allt en liten verklighet i mötet och samtalet, med våra ord formade vi känslor och tankar. Ord kan förändras, omformuleras och justeras, likaså vår verklighet. Språket, tanken, synen, förståelsen och verkligheten ligger inte så långt ifrån varandra trots allt.

Men vad är det som konstrueras egentligen? Ett kunskapsområde som ska anpassas efter åldrarna på barnen, den grundläggande tanken om att små barn inte har en sexualitet och att en inte ska ge barnen idéer eller tankar de inte hade innan. Vi vill inte "förstöra" barnen, men varför kan vi inte prata om homosexualitet och trans när vi ständigt pratar heterosexualitet? Är det inte mer rättvist att vi vuxna skaffar oss kunskap om hur genusvetenskap, maktstrukturer fungerar och får upp ögonen för hur vi tillsammans med resten av samhället formar våra barn in i en mall full av förväntningar. Gamla värderingar och föreställningar lever kvar, och som en av mina intervjupersoner uttryckte det så tar förändring så otroligt lång tid. Ser en tillbaka på de handledningar som funnits genom åren och läroplanen idag ser vi en historia där ämnet gått från att vara tydligt reglerat till en stor tolkningsfrihet. Ämnet har genom åren varit hårt moraliserande präglad av heteronormen, avhållsamhet och olika syn på pojkar och flickor. Det har dock länge funnits en förståelse för att barn och unga behöver kunskap i ämnet. Idag är ämnet något tolkningsbart utefter var och ens egna förståelse och intresse. Jag undrar om inte de gamla handledningarna fortfarande påverkar hur vi ser ämnet, framförallt det fokus på sex som ofta kommer upp när lärarna talar om sex och samlevnad. Men också normer om hur och vad vi ska prata om. Dagens läroplan nästan förutsätter att utbildade lärare ska ha kunskap om vad sex och samlevnad är och hur det ska integreras i de olika ämnena, men gör de det? De indikatorer jag fått i mina intervjuer pekar åt ett annat håll, en lyfter sällan ämnet och många känner sig osäkra på vad det ska innehålla och hur en ska utföra undervisningen praktiskt. Utredningar och forskning visar att det finns ett glapp mellan styrdokumentet och verkligheten där målen kan förverkligas. Det behövs tid och ett återkommande arbete kring kunskapsutveckling och implementering av den nya förståelsen. Tid och kunskapsutveckling är också de faktorer som lyfts på den aktuella skolan som framgångsfaktorer, likaså ett gott stöd från rektor.

Vi är alla trots allt barn av vår tid, de strukturer och normer som härskat, den plats och de människor vi har haft runt omkring oss. Om vi ska påverka och förändra en konstruktion krävs kunskap, förståelse för den egna platsen i det stora sammanhanget och tid för att kunna göra den nya kunskapen till sin egen och förändra den syn och perspektiv en haft tidigare. Utan en förändring genom väl utbildad personal kommer konstruktionen av sex och samlevnadsämnet reproduceras om och om igen. Utan en förändrad konstruktion kommer vi inte nå och inkludera alla elever och vi kommer heller inte nå de värdegrundsmål som Skolverket satt upp. Vi behöver lära av den forskning och de projekt som genomförts på området och börja fundera på vad som behöver förändras för att vi ska kunna ge våra lärare möjligheten att göra ett gott arbetet där de känner sig trygga och mår bra. Om vi stannar kvar i en konstruktion med en stark heteronorm och en syn på barns sexualitet som icke-existerande kommer vi inte nå en jämlik och trygg skola för alla, något som i det långa loppet också påverkar vårt samhälle i stort.

Beroende på vår kunskap och förståelse kan vi alltså ifrågasätta och omforma vår verklighet, genom vårt språk kan vi skapa något nytt. Om vi med den nya kunskapen kring heteronormer, barns sexualitet, vad kunskapsområdet sex och samlevnad faktiskt är, hur normer fungerar och hur vi kan ifrågasätta dem och vad ett genusperspektiv är, kan vi göra nya konstruktioner genom vårt språk och med samma språk skapa en ny verklighet tillsammans med våra elever. Makten i språket är stor och det är först när vi ser den makten och vad det är vi reproducerar med språket idag som vi kan åstadkomma den riktiga förändringen.

Vidare skulle det vara spännande att följa upp de sex intervjupersonerna då skolans utvecklingsarbete avslutats och slutprodukten börjat användas aktivt av lärarna på skolan. Kommer deras resonemang och konstruktion av ämnet se annorlunda ut och i så fall på vilket sätt? Det kan också vara av vikt att fundera på om detta är ett projekt som fler skolor skulle ha nytta av, om detta kan vara ett av alla sätt att skapa likvärdighet i sex och samlevnadsundervisningen. Oavsett så tror jag att liknande studier som denna behöver göras, vi behöver få en större bild av vad för ämne som konstrueras runt om i vårt land och vilka värderingar, normer och strukturer de för med sig.

Sammanfattningsvis sker konstruktionen utifrån erfarenheter, perspektiv, kunskaper, tid och plats. Den påverkas av rådande normer och strukturer, av den person en är och de erfarenheter och kunskaper en bär med sig. Och som jag redan noterat, tror jag, att vi med tid och kunskap kan omforma och utveckla konstruktionen för att skapa bättre möjligheter till en mer inkluderande värld. För där konstruktionen är idag så reproduceras bland annat normer om heterosexualitet och barns icke-existerande sexualitet. Vi kommer inte nå en förändring om inte konstruktionen på den aktuella skolan får fortsätta att utmanas och ifrågasättas.

En bör också, i relation till den feministiska poststrukturalistiska tanken, ha i åtanke att denna text är en verklighet konstruerad av mig utifrån mina erfarenheter, kunskaper och det material jag samlat in. En bör också läsa texten med en förståelse för att vi alla läser en och samma text ur olika perspektiv, erfarenheter och kunskaper, delar som påverkar hur vi förstår och tar till oss textens innehåll. Liksom Lenz Taguchi (2014) skriver handlar den ansvarsfulla läsningen om att kunna föreställa sig själv som en del av det som visas i texten, att genom en relation till texten kunna se och närvara i andra sätt att tänka, förstå, känna och vara. Det är inte en sanning jag syftar till att konstruera med denna text, utan en tanke om hur verkligheten kan konstrueras och vad konstruktionen kan få för konsekvenser eller möjligheter. En tanke om att vi med öppna

sinnen behöver ifrågasätta och se vår verklighet ur fler än ett perspektiv för att kunna åstadkomma verklig förändring, förändring som sker i verkligheten och inte bara på papper.

Referenser

- Alvesson, M. (2011). *Intervjuer: genomförande, tolkning och reflexivitet*. (1. uppl.) Malmö: Liber.
- Avdelningen för skolutveckling. (2017-04-25). Sex och samlevnad. Hämtad den 2 maj 2017 på Skolverket:
<https://www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/likabehandling/sex-och-samlevnad>
- Avdelningen för skolutveckling. (2016-07-14). Sex och samlevnad i undervisningen. Hämtad den 2 maj 2017 på Skolverket:
<https://www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/likabehandling/sex-och-samlevnad/sex-och-samlevnad-i-undervisningen-1.250453>
- Bengtsson, J. (2014). Banal sexualitet? I Martinsson, L. & Reimers, E. (red.) (2014). *Skola i normer*. (2. [omarb.] uppl.) (pp. 33-52) Malmö: Gleerups.
- Bolander, E. & Fejer, A. (2015). Diskursanalys. I Fejes, A. & Thornberg, R. (red.) (2015). *Handbok i kvalitativ analys*. (2., utök. uppl.) (pp. 90-114) Stockholm: Liber.
- Bromseth, J. (2010). Förändringsstrategier och problemförståelser: från utbildning om den Andra till queer pedagogik. I Bromsted, J. & Darj, F. (red.) (2010). *Normkritisk pedagogik. Makt, lärande, och strategier för förändring*. (pp. 27-54) Uppsala: Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet.
- Centerwall, E. (2005a). Med moralen som styrmedel – historiska perspektiv på sexualupplysning. I Sverige. Myndigheten för skolutveckling (2005). *Hela livet: 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*. (pp. 25-33) Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Centerwall, E. (2005b). Obligatorisk sexualundervisning – perspektiv på tre handledningar. I Sverige. Myndigheten för skolutveckling (2005). *Hela livet: 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*. (pp. 35-45) Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Gušić, S. (2016). Inledning. I Marega, A. & Gušić, S. (red.) (2016). *Det andra uppdraget: till försvar för skolans likabehandlingsarbete*. (pp. 10-45) Malmö: Universus Academic Press.
- Hedlin, M. (2010). *Lilla genushäftet 2.0 [Elektronisk resurs] : Om genus och skolans jämställdhetsmål*. Växjö: Linnéuniversitetet.
- Herz, M. & Johansson, T. (2013). *Poststrukturalism: metodologi, teori, kritik*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Kindeberg, T. (2016). Läraren. I Marega, A. & Gušić, S. (red.) (2016). *Det andra uppdraget: till försvar för skolans likabehandlingsarbete*. (pp. 132-158) Malmö: Universus Academic Press.
- Kindeberg, T. (2011). *Pedagogisk retorik: den muntliga relationen i undervisningen*. (1. utg.) Stockholm: Natur & kultur.

- Kindeberg, T. (1997). *Undervisningens möjligheter att förändra elevernas tänkande inom området aids och sex*. Diss. Lund : Univ.. Lund.
- Kungliga Skolöverstyrelsen. (1952). Handledning i sexualundervisning för lärare i folkskolor. Hämtad den 2 maj 2017 på Skolverket:
https://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.202898!/Sexualundervisning_1952.pdf
- Kungliga Skolöverstyrelsen. (1956). Handledning i sexualundervisning. Hämtad den 2 maj 2017 på Skolverket:
https://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.202900!/Sexualundervisning_1956.pdf
- Lgr11. *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 (Reviderad 2016)*. Hämtad 10 januari 2017 från Skolverket:
[http://www.skolverket.se/publikationer?id=2575:](http://www.skolverket.se/publikationer?id=2575)
- Lpo 94. Utbildningsdepartementet (1998). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet: Lpo 94, anpassad till att också omfatta förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Utbildningsdep., Regeringskansliet.
- Lundgren, A. S. (2014). Heteronormativitet i läraryrket. I Martinsson, L. & Reimers, E. (red.) (2014). *Skola i normer*. (2. [omarb.] uppl.) (pp. 53-80) Malmö: Gleerups.
- Martinsson, L. (2014). Värdegrunden – normernas frigörelse. I Martinsson, L. & Reimers, E. (red.) (2014). *Skola i normer*. (2. [omarb.] uppl.) (pp. 111-150) Malmö: Gleerups.
- Martinsson, L. & Reimers, E. (red.) (2014). *Skola i normer*. (2. [omarb.] uppl.) (pp. 189-208) Malmö: Gleerups.
- Martinsson, L. & Reimers, E. (2014a). Inledning. I Martinsson, L. & Reimers, E. (red.) (2014). *Skola i normer*. (2. [omarb.] uppl.) (pp. 9-32) Malmö: Gleerups.
- Martinsson, L. & Reimers, E. (2014b). Skola i normer, från ett annat håll. I Martinsson, L. & Reimers, E. (red.) (2014). *Skola i normer*. (2. [omarb.] uppl.) (pp. 189-208) Malmö: Gleerups.
- Nationalencyklopedin*, samlevnad. Hämtad den 21 mars 2017 på Nationalencyklopedin:
<http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/samlevnad>
- Nationalencyklopedin*, sex- och samlevnadsundervisning. Hämtad den 21 mars 2017 på Nationalencyklopedin: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/sex-och-samlevnadsundervisning>
- Nilsson, A. (2005). På jakt efter kvalitet – vad hände efter kvalitetsgranskningen? I Sverige. Myndigheten för skolutveckling (2005). *Hela livet: 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*. (pp. 171-197) Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Reimers, E. (2014). Asexuell heteronormativitet? Läraren och normer i lärarutbildning. I Martinsson, L. & Reimers, E. (red.) (2014). *Skola i normer*. (2. [omarb.] uppl.) (pp. 81-110) Malmö: Gleerups.
- RFSU. Riksförbundet för sexuell upplysning (2015). *Barns sexualitet: en vägledning*. Stockholm: RFSU.

- Sandström, B. (2005). *När olikhet föder likhet: hur ämnesövergripande kunskapsområden formas och tar plats i skolans praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- SFS 2010:800. *Skollagen*. Hämtad 2 april 2017 från Riksdagen:
http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800
- Skolverket (2012). *Likvärdig utbildning i svensk grundskola?: en kvantitativ analys av likvärdighet över tid*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2000). *Nationella kvalitetsgranskningar 1999: [skolors arbete mot mobbning och annan kränkande behandling : sex- och samlevnadsundervisningen : undervisningen om tobak, alkohol och andra droger]*. Stockholm: Statens skolverk.
- Skolverket. Utvecklingsavdelningen. (2011). *Sexualitet, genus och relationer i grundskolans styrdokument*. Hämtat den 2 maj 2017 på Skolverket:
https://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.202694!/Sex_och_samlevnad_grundskolans_styrdokument_2.pdf
- Skolverket (2013). *Skolverkets lägesbedömning 2013*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2015). *Skolverkets lägesbedömning 2015*. Stockholm: Skolverket.
- Skolöverstyrelsen. (1977). *Samlevnadsundervisning*. Stockholm: LiberLäromedel.
- Timmerman, G. (2009). Teaching skills and personal characteristics of sex education teachers. *Teaching And Teacher Education*, 25500-506.
 doi:10.1016/j.tate.2008.08.008
- Vetenskapsrådet. (2011). *God forskningssed*. Hämtad den 5 april 2017 på Vetenskapsrådet:
https://publikationer.vr.se/produkt/god-forskningssed/?_ga=1.95509404.1611851053.1491383414

Bilagor

Bilaga 1

Informationsbrev till intresserade intervjupersoner.

Hej!

Mitt namn är Anna Ströander Venäläinen. Jag studerar på Lunds Universitet och skriver just nu min kandidatuppsats i ämnet pedagogik där mitt huvudtema är ämnet sex och samlevnad. Mitt intresseområde och det uppsatsen kommer handla om grundar sig i grundskolelärares konstruktion av och relation till ämnet och hur det konstruktionen sker i relation till det utvecklingsarbete som för tillfället sker på er skola. Du har fått detta brev då du visat intresse för att delta i en intervju med mig för att samtala om dessa frågor. Att delta är frivilligt och du kan när som helst välja att avbryta ditt deltagande. Du som intervjuperson och din skola kommer under hela processen och i det färdigställda arbetet vara anonyma, vilket innebär att jag i det färdigställda arbetet kommer ändra uppgifter som skulle kunna visa vem du och din skola är. När uppsatsen är färdig och godkänd kommer den publiceras vilket innebär att den kommer finnas tillgänglig för alla att läsa. Jag kommer också gärna till din skola för att redovisa resultatet och svara på eventuella frågor som dykt upp.

Jag hoppas att du skulle vilja delta och vill förtydliga att det inför intervjun inte finns några rätt eller fel utan att det helt enkelt är din syn, uppfattning och känsla som jag gärna vill ta del av. Intervjun kommer ta ungefär en timme och jag kommer ha några frågor förberedda men hoppas på att vi kan få till ett avslappnat samtal där alla parter känner sig bekväma.

Om du skulle vilja ställa upp på en intervju eller har några funderingar eller frågor kring intervjun, både innan och efter, får du gärna höra av dig!

Med vänliga hälsningar,

Anna Ströander Venäläinen

xxxxxxxxxxx@gmail.com

xxx-xxxxxxx

Bilaga 2

Intervjuguide

- Jag berättar om uppsatsen med syfte för intervjun, påminner om att deltagandet är frivilligt och kan när som helst avslutas, om anonymitet, om att uppsatsen kommer publiceras. Jag kommer fråga om det är okej att jag spelar in samtalet för transkribering och informerar om att det är endast jag som kommer ha tillgång till inspelningen under arbetets gång och att inspelningen sedan kommer raderas. Innan vi börjar undrar jag om du har några frågor eller funderingar innan vi börjar?
- Berätta gärna lite om dig själv, hur länge du varit lärare, hur länge du jobbat på skolan, vad du undervisar i för ämnen etc.
- – hur tänker du, utveckla gärna, vad menar du med det,

Tema: den egna synen och relationen till ämnet

- Hur ser din relation ut till sex och samlevnadsämnet, som lärare och i relation till din egen undervisning?
- Om du spontant skulle beskriva hur du ser på sex och samlevnadsundervisningen i skolan, hur skulle du beskriva den då?
 - Har du börjat se annorlunda på ämnet sedan ni började arbeta med ert utvecklingsarbete?
 - Om ja, hur? Om nej, varför inte?
- Vad betyder sex och samlevnad för dig, om du skulle definiera ämnet?
- Vad kan sex och samlevnadsämnet bidra med i undervisningen och i den allmänna skolgången?

Tema: sex och samlevnad, läroplanen och värdegrundsfrågor

- Om vi fokuserar på sex och samlevnad och läroplanen, hur ser du på den relationen/kopplingen?
- Hur upplever du att det är att arbeta utifrån läroplanen – både med dina ”egna” ämnen och sex och samlevnad?
- Hur har ni på skolan arbetat med läroplanen och era ämnen tidigare?
- Hur ser ditt och skolans arbete med värdegrunden ut?
- Hur ser du på läroplanens värdegrund?

- Vad står värdegrunden för – hur arbetar vi med den på så sätt att vi kan uppnå det den står för?
- Kan det finnas en koppling mellan sex och samlevnads ämnet och läroplanens värdegrund?

Tema: utvecklingsarbetet

- När du studerade till lärare, fick ni undervisning i sex och samlevnad, pratade ni om det och vad som stod i läroplanen?
- Vad tror du ert utvecklingsarbete kan bidra med/förändra? För elever, för lärare, för skolan, för samhället, arbetet gentemot läroplanen och värdegrunden?
- Hur känns det med ert utvecklingsarbete, är du involverad mycket?

Bilaga 3

Transkriptionstecken som använts vid aktuell transkribering

kursiv stil	talarens betoning
((i skolan))	forskarens kommentar
()	ohörbart
(...)	utesluten passage
.	en sekunds paus
..	två sekunders paus
...	tre sekunders paus
(4 sek.)	längre pauser anges i antalet sekunder
(det kan ju vara)	osäker transkription
-	stakning, omtagning
—	avbrutet eller överlappande tal
[mm]	intervjuarens stödcommentar
[[skratt]]	skratt, åtbörd, etc

LUNDS
UNIVERSITET

LUNDS UNIVERSITET
Sociologiska institutionen
Avdelningen för pedagogik
Box 114, 221 00 LUND
WWW.soc.lu.se